

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**Роль штучного інтелекту у розвитку
цифрової грамотності та забезпеченні
інформаційної безпеки здобувачів освіти**

студентки IV курсу, групи СОІ-41

предметної спеціальності

014.03 Середня освіта (Історія)

Малеш Софія Володимирівна

Керівник:

Галицька-Дідух Тамара Вячеславівна

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Савчук Богдан Романович

кандидат історичних наук, асистент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	9
РОЗДІЛ 2. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	19
2.1. Потенціал штучного інтелекту у формуванні цифрових навичок та інформаційної безпеки в освітньому процесі	19
2.2. Практичний досвід інтеграції ШІ в освіту для підвищення рівня цифрової грамотності та захисту інформації	25
2.3. Проблеми впровадження та перспективи розвитку технологій штучного інтелекту в освітньому середовищі.....	32
РОЗДІЛ 3. ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	39
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сьогодення, де розвиток цифрових технологій набирає все більше обертів, питання цифрової грамотності та інформаційної безпеки абітурієнтів стають дедалі важливішими, тому системи штучного інтелекту мають значний потенціал для вирішення цих проблеми. Із його допомогою учні можуть не тільки вправно вирішувати завдання, а й навчитися критично мислити за допомогою аналізу та оцінюванні інформації.

Використання штучного інтелекту у формуванні цифрової грамотності та інформаційної безпеки здобувачів освіти має ряд причин. По-перше, штучний інтелект стає дедалі поширенішим у нашому житті. Його використовують в економіці, державних структурах, медицині, бізнесі і фінансах, транспорті, юриспруденції, безпеці, а також в освіті, тому вкрай важливо, щоб учні розуміли як він працює і як його використовувати в рамках цифрової грамотності та інформаційної безпеки. По-друге, штучний інтелект допомагає розвивати навички критичного мислення за допомогою аналізу даних та закономірностей. Це забезпечить учнів можливістю опанувати вміння правильно ставити запитання, аналізувати джерела, формулювати аргументовані висновки та виявляти упередженість. По-третє, за допомогою штучного інтелекту здобувачі освіти можуть застерегти себе від різних онлайн – загроз (кібератаки, фішинг, MITM – атаки, кібершпигунство тощо). ШІ можна використати з метою ідентифікації небезпечного вмісту, випадків кіберзалякування та інших загроз в цифровому середовищі, що допоможе залишатись в безпечному онлайн – середовищі.

Крім того, вивчення ролі штучного інтелекту в освіті, зокрема на уроках історії є важливим з огляду на створення ефективних механізмів інтеграції ШІ в освіту. Актуальність цього дослідження також полягає у потребі створення державних стратегій, які будуть регламентувати правильний та доцільний механізм впровадження системи штучного інтелекту в освіту. Отримані

результати можуть стати основою для подальшої цифровізації освітньої сфери.

Об'єктом дослідження є штучний інтелект.

Предметом дослідження є методи і прийоми використання штучного інтелекту у формуванні цифрової грамотності та інформаційної безпеки здобувачів освіти, а також механізм його інтеграції в освітній процес, зокрема на урок історії.

Метою роботи – проаналізувати теоретичні засади формування цифрової грамотності та інформаційної безпеки здобувачів освіти, дослідити потенціал та практичний досвід використання штучного інтелекту в освітньому процесі для підвищення цифрової компетентності, а також визначити проблеми й перспективи інтеграції технологій ШІ, зокрема в контексті їхнього застосування на уроках історії. Для досягнення мети автор дипломної роботи поставив такі **завдання:**

- проаналізувати теоретичні основи формування цифрової грамотності та інформаційної безпеки у здобувачів освіти;
- дослідити можливості застосування технологій штучного інтелекту для розвитку цифрових навичок та підвищення рівня інформаційної безпеки в освітньому середовищі;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення використання технологій штучного інтелекту в освіті в Україні, США та Європейському Союзі;
- дослідити практичний досвід інтеграції ШІ в освітню діяльність, проаналізувати приклади ефективного застосування ШІ у формуванні цифрової грамотності в умовах сучасного освітнього простору;
- розробити пропозиції щодо впровадження інструментів штучного інтелекту на уроках історії з метою підвищення цифрової компетентності учнів та формування навичок критичного ставлення до інформації.

Стан наукової розробки. Регламент щодо штучного інтелекту та його використання законодавчо зазначений у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні»,

яке було введено в 2020 році; «Регламентом (ЄС) Європейського Парламенту» від 13 червня 2024 року, що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту та Національним стратегічним планом досліджень і розробок у галузі штучного інтелекту (Національна рада з питань науки і технологій, 2016, 2019) в США.

Про розвиток штучного інтелекту та його інтеграцію в освіті описують такі вітчизняні автори, як Р. Гуревич, Л. Жовнірчик та А. Жовнірчик, М. Зацерківна та В. Халіменко, Г. Казаков, Н. Крупенина та А. Сабадош, М. Мар'яненко та В. Коваленко ін. Центральним об'єктом дослідження Гаврілова Л. Г., Воронова Н. С. є педагогічне середовище, в якому цифрова культура виступає не лише як технічна здатність, а як ціннісно-світоглядна парадигма [10, 11]. У статті О. Шпарика розглянуто порівняльний підхід до цифровізації середньої освіти у Сполучених Штатах Америки та країнах Європейського Союзу. Автор вивчає ключові стратегії, документи, ініціативи та моделі цифрової трансформації, зосереджуючи увагу на спільних та відмінних аспектах цифрових реформ у загальній середній освіті [55].

Штучний інтелект в галузі освіти вивчають О. Сологуб, О. Мінцер, А. Шевченко, С. Барановський, Н. Морзе, Л. Варченко-Троценко, Т. Терлецька, Є. Смирнова – Трибульська, О. Панухник, О. Пінчук, Я. Сікора, Н. Марчук, М. Сухорукова, С. Терепищій та ін.; викоистання ШІ також описують такі зарубіжні автори, як Аль-Хувайл, Н., Аль-Хунайян, А., Алайнаті, С. та Альхабші, А., Кардона, М.А., Родрігес, Р.Дж. та Ішмаель, К., Даял, Г., Верма, П., та Сегал, Ш. та ін. У статті Терепищій С. досліджує трансформацію медіаграмотності в умовах стрімкого розвитку штучного інтелекту (ШІ). Основна увага приділена інтеграції ШІ в освітній процес та її впливу на формування критичного мислення, умінь аналізувати інформацію, розпізнавати маніпуляції та фейки [53].

Про поняття цифрової грамотності, цифрової трансформації освіти та її аспекти описують як і вітчизняні автори, так і зарубіжні. Зокрема, це Шпарик О, Сухіх. А, Радзієвська О., Овчарук О., Міхровська М., Кудлай В, Кремень В,

Кіндратець О., Іваницький Р., Гриценко А., Гаврілова Л, Будник. О., Бродкіна І., Ланкшир, К. та Кнобель, М., Міленкова, В., Ленджова, В. та ін.

Про інформаційну безпеку в освіті описують такі автори, як Авер'янова В., Воропаєва Т., Аніщук В, та ін.

Праця Зацерківної М., Халіманенко В. [32] є однією з найновіших спроб інтегрованого аналізу впливу ІІІ на освіту в українському науковому просторі. Автори пропонують концептуальне бачення трансформації освіти під впливом когнітивних технологій, підкреслюючи важливість балансу між технологізацією й збереженням гуманістичної сутності навчання. Цікавим є також розгляд можливостей адаптивного навчання, яке на основі даних про здобувача освіти може індивідуалізувати траєкторію його розвитку.

Праця має інноваційний характер і закладає підґрунтя для подальших міждисциплінарних досліджень у сфері освітнього застосування ІІІ.

А.Гриценко відображає сучасний етап упровадження модельних програм НУІІ, де ІКТ розглядається не як допоміжний засіб, а як системна компонента освітнього дизайну. Він акцентує на інструментальному вимірі цифрових технологій у викладанні історії — візуалізації даних, цифрових картах, хмарних сервісах, що відображає технологічний зсув у змісті історичної освіти [24-27].

Таким чином, історіографія проблеми свідчить про поступове формування комплексного підходу до цифрової освіти, де штучний інтелект виступає не тільки технологічним інструментом, але й складовою змісту педагогічної діяльності, що підвищує якість підготовки здобувачів освіти, їхню цифрову грамотність та інформаційну безпеку. Це відкриває широкі перспективи для розвитку інтерактивного, персоналізованого та безпечного навчання, що є особливо актуальним у вивченні суспільних і гуманітарних дисциплін, зокрема історії.

Методологічною базою дипломної роботи є загальнонаукові методи дослідження:

- аналіз і синтез – для інтерпретації наукових джерел, нормативно-правових документів та узагальнення теоретичних підходів;
- порівняльний аналіз – для порівняння досвіду цифровізації освіти розвитку ШІ та його інтеграцію в освітній процес в країнах Євразії, США з досвідом України;
- систематизація та узагальнення – для обґрунтування висновків ролі штучного інтелекту у формуванні цифрової грамотності та інформаційної безпеки учнів.

Наукова новизна дослідження полягає в наступному:

1. Уточнено зміст поняття «цифрова грамотність» у контексті сучасної української освіти та її зв'язок з формуванням інформаційної безпеки в умовах воєнного стану та цифровізації суспільства.
2. Проаналізовано можливості та обмеження використання інструментів штучного інтелекту (ШІ) у процесі формування цифрової компетентності здобувачів освіти, зокрема в контексті адаптації до кризових умов.
3. Обґрунтовано доцільність інтеграції ШІ-технологій у процес навчання історії для підвищення ефективності засвоєння знань, розвитку критичного мислення та цифрової медіаграмотності.
4. Розроблено практичні методичні рекомендації щодо впровадження ШІ у навчально-виховний процес, включаючи план-конспект уроку з історії з використанням цифрових інструментів та елементів штучного інтелекту.

Практичне значення дипломної роботи полягає в тому, що зібраний і систематизований матеріал може бути корисним під час підготовки до семінарських занять, а також слугувати підґрунтям для наукових досліджень у сфері цифровізації освіти. Результати дослідження можна використати на уроках історії, педагогічній практиці та в роботі з учнями в школі та в позашкільних закладах, оскільки в роботі описані методи використання ШІ, виклики та перспективи його інтеграції, важливість розвитку цифрової

грамотності в здобувачів освіти, приклади нейронних мереж та механізми їх використання, актуальність інформаційної безпеки в освітньому процесі, механізм захисту цифрових даних учнів та ін.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (69 найменувань на 9-х сторінках) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Поняття «цифрова грамотність» розвивається в результаті сучасних концепцій у культурі, соціології, комунікації та технологічних науках. Незважаючи на нагальну потребу в точнішому визначенні цього терміну, досі немає єдиного підходу, який би міг уточнити універсальність конкретного визначення цього терміна.

Вирішення цього питання дасть змогу прояснити доцільні способи комунікації та збору інформації в цифровому середовищі. Також необхідно враховувати важливість проблеми для фундаментальної природи комп'ютерної інформації, зокрема питання боротьби з ризиком порушення цілісності, конфіденційності та доступності.

Поняття цифрової грамотності не є новим. Аргументи на користь «комп'ютерної грамотності» сягають щонайменше 1980-х років. Однак, як зазначали Гудсон і Манган (1996), термін «комп'ютерна грамотність» часто погано визначений та окреслений, як з точки зору його загальних цілей, так і з точки зору того, що він фактично передбачає. Як вони припускають, обґрунтування комп'ютерної грамотності часто ґрунтуються на сумнівних твердженнях про професійну релевантність комп'ютерних навичок або про невід'ємну цінність навчання за допомогою комп'ютерів, які широко оскаржуються. У сучасному вжитку цифрова (або комп'ютерна) грамотність часто зводиться до мінімального набору навичок, які дозволять користувачеві ефективно працювати з програмними засобами або виконувати основні завдання пошуку інформації. Це, по суті, функціональне визначення: воно визначає основні навички, необхідні для виконання певних операцій, але не виходить далеко за ці межі [57, с. 23].

К. Ланкшир та М. Кнобель зазначають, що цифрова грамотність передбачає взаємодію з інформацією, а взаємодія з інформацією полягає в

оцінці її істинності, достовірності та надійності. Вони вважають, що цифрова грамотність побудована таким чином, що ми можемо назвати «істинунцентричним» способом, і як своєрідний захист від маніпуляцій, неналежного переконання чи обману, оскільки вона наповнена цінностями та орієнтаціями, пов'язаними з ліберальними та «критичними» концепціями медіасвідомості тощо [62, с.11].

На думку Міленкової В. і Ленджова В., цифрова грамотність трактується як сукупність технічних, процедурних, когнітивних та соціально-емоційних навичок. До таких належать, зокрема, робота з цифровими файлами, редагування графічного контенту, критичний аналіз інформації, безпечна поведінка в мережі, створення цифрового контенту та ефективна онлайн-комунікація. Феррарі пропонує розглядати цифрову грамотність як інтегративне поняття, що охоплює інформаційну компетентність, комунікативні вміння, креативність, навички безпеки в Інтернеті, а також здатність до розв'язання проблем. Зокрема, операціоналізація комунікативних навичок у цифровому просторі здійснюється через кількість і якість цифрових інструментів, які використовуються для онлайн-взаємодії [63, с.3].

І. Бородкіна та Г. Бородкін трактують цифрову грамотність як комплекс знань, умінь та ставлення, необхідних для ефективного та відповідального застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у всіх аспектах життєдіяльності.

Дослідники визначають такі основні компоненти цифрової грамотності:

- інформаційна грамотність (здатність знаходити, оцінювати та використовувати інформацію з різних джерел);
- медіа грамотність (розуміння того, як створюються та використовуються медіа, а також здатність критично оцінювати їхній контент);
- технологічна грамотність (знання та навички використання ікт для вирішення проблем та досягнення цілей);
- комунікативна грамотність (здатність ефективно спілкуватися за допомогою ІКТ);

- етика та безпека (розуміння етичних та правових аспектів використання ІКТ, а також здатність захищати себе та інших від онлайн-шкоди) [19, с. 395].

В. Кудлай досліджує сучасну проблему розвитку цифрової грамотності в контексті швидкого розвитку інформаційних технологій. Вона наголошує, що цифрова грамотність стає невід'ємною частиною життя сучасної людини, оскільки вона необхідна для ефективного пошуку, обробки, аналізу та використання інформації з різних джерел [40, с. 160].

В. Кудлай визначає цифрову грамотність як комплекс знань, умінь та навичок, обов'язкових для повноцінного функціонування в сучасному інформаційному суспільстві. Авторка відзначає, що цифрова грамотність - це не тільки комп'ютерні навички, а й здатність аналізувати інформацію, використовувати її для вирішення проблем та креативно мислити [41, с. 98].

О. Овчарук розглядає питання сучасних потреб цифрової грамотності в системі шкільної освіти. Автор використовує розроблену Європейською Комісією систему цифрових компетенцій DigComp 2.0 як основу для аналізу та розробки рекомендацій. Ця структура пропонує комплексну модель цифрової компетентності з 5 навичками: медіаграмотність, комунікація та співпраця, створення цифрового контенту, безпека та захист даних, вирішення проблем та критичне мислення. В Україні грамотність визначається як одна з ключових навичок Нової української школи [46, с. 32].

О. Шпарик досліджує спільні шляхи цифрової трансформації освіти в США та ЄС, зосереджуючись на ролі розвитку цифрової грамотності учнів. Автор наголошує, що цифрова грамотність є ключовою навичкою для успішного життя в сучасному суспільстві. Учні повинні використовувати цифрові технології для доступу, дослідження, створення та обміну інформацією [55, с. 34].

«Упродовж 2017-2021рр. процеси цифровізації освітньої сфери врегульовано новими законодавчими актами, з поміж яких укази Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», «Про Стратегію людського розвитку», Національна економічна стратегія на період

до 2030 р. У законах України «Про освіту» (2017р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020р.) інформаційно-комунікаційні компетентності визначено як ключові, а дистанційна форма здобуття освіти —однією з основних поміж інших.»[38, с. 6].

О. Будник акцентує на важливості підготовки педагогів до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в навчальному процесі в умовах реформи Нової української школи [20, с. 140].

Отже, цифрова грамотність – це сукупність знань, навичок та вмінь, необхідних для ефективного використання цифрових технологій в освіті, роботі та особистому житті. Це включає медіаграмотність, технологічну грамотність та навички вирішення проблем.

Цифрова грамотність включає здатність отримувати доступ до цифрових технологій, аналізувати, оцінювати, використовувати їх та ефективно брати участь у їх роботі. Вона забезпечує легший доступ до різних джерел інформації та навчальних матеріалів через Інтернет. Учні та вчителі можуть швидко та ефективно отримувати доступ до навчальних матеріалів, електронних книг, наукових журналів, навчальних відео та інших навчальних ресурсів.

Важливість цифрової грамотності для школярів важко переоцінити. Це ключовий фактор успіху в сучасному світі, де цифрові технології застосовуються в усіх аспектах життя. Засвоєння основ цифрової компетентності має починатися з раннього віку та продовжуватися протягом життя. Заклади загальної середньої освіти повинні відігравати визначну роль у цьому процесі, надаючи учням можливість розвивати ключові знання, навички та здібності [22, с.25].

Важливо пам'ятати, що цифрова грамотність продовжує розвиватися разом із технологіями, тому безперервна освіта та навчання є важливими факторами покращення цифрової грамотності людини, щоб вона залишалася актуальною та компетентною у цифровому світі. Цифрова грамотність підтримує концепцію навчання протягом усього життя. Люди можуть

оновлювати свої знання за допомогою онлайн-курсів, вебінарів та інших цифрових навчальних ресурсів, не обмежуючись фізичними та часовими обмеженнями.

Дослідимо поняття інформаційної безпеки та основних загроз інформаційної безпеки в цифровому середовищі.

Н. Аверянова та Т. Воропаєва визначають поняття «інформаційної безпеки», як стан захищеності інформації, що характеризується її доступністю, цілісністю, конфіденційністю та стійкістю до загроз. Доступність інформації означає, що вона доступна уповноваженим особам у потрібний час і в потрібному місці. Цілісність інформації означає, що її не можна змінити або знищити без дозволу. Конфіденційність інформації означає, що вона доступна лише уповноваженим особам. Інформаційна безпека є стійкою до загроз, тобто вона може витримувати неочікувані або навмисні дії, які можуть призвести до втрати, пошкодження або розголошення інформації [17, с. 297].

В. Аніщук характеризує інформаційну безпеку як комплекс заходів, зосереджених на захисті інформації від потенційних ризиків, які можуть завдати шкоди національним інтересам України. Він стверджує, що інформаційна безпека є одним з ключових компонентів національної безпеки України, і що держава повинна вживати всіх необхідних заходів для її захисту [18, с. 140].

Отже, враховуючи вищезазначене, слід зазначити, що інформаційна безпека – це комплекс заходів, спрямованих на захист інформації від несанкціонованого доступу, використання, розголошення, зміни, знищення або порушення її цілісності. Мета інформаційної безпеки полягає в тому, щоб забезпечити доступність інформації лише тим, хто має право на доступ, використовувати її лише за призначенням, а також залишатися точною та незмінною.

У сучасному цифровому світі інформаційна безпека стає дедалі важливішою, особливо в освітньому середовищі. Залежність освітніх установ

від онлайн-технологій у навчанні, дослідницькій діяльності та адмініструванні підвищує їхню вразливість до кіберзагроз.

Інформаційна безпека в освіті – це комплекс заходів, спрямованих на захист інформаційних активів освітнього закладу, таких як дані учнів, персональні дані персоналу, фінансові дані та інтелектуальна власність. Ці заходи спрямовані на запобігання несанкціонованому доступу до інформації, її використанню, розголошенню, модифікації, пошкодженню чи знищенню [48, с. 93].

Актуальність інформаційної безпеки в освітньому процесі:

- захист персональних даних (навчальні заклади зберігають велику кількість персональної інформації про студентів та персонал, яку потрібно захищати від несанкціонованого доступу та витоку);
- захист інтелектуальної власності (навчальні заклади створюють та зберігають цінні наукові активи, такі як наукові статті, навчальні матеріали та розробка програмного забезпечення, які потребують захисту від крадіжки та шахрайства.);
- забезпечення безперебійної роботи (кібератаки можуть призвести до зниження продуктивності мережевих систем, що може негативно вплинути на продуктивність та роботу системи);
- захист репутації (втрата даних або кібератака можуть зашкодити репутації навчального закладу та призвести до втрати довіри зі сторони учнів, батьків та партнерів) [23, с. 12].

Основними загрозами інформаційній безпеці в освіті є:

- кібератаки (це можуть бути фішингові атаки, атаки програм-вимагачів, DDoS-атаки та інші типи кібератак, спрямовані на крадіжку даних, виведення з ладу систем або вимагання викупу);
- внутрішні загрози (ненавмисні дії або зловмисні дії з боку персоналу або учнів можуть призвести до витоку даних, зараження шкідливим програмним забезпеченням або інших проблем з безпекою);

- людська помилка (ненавмисні дії, такі як використання слабких паролів або клік по підозрілих посиланнях, можуть призвести до кібератак або витоку даних);

- фізичні загрози (крадіжка комп'ютерів, мобільних пристроїв або інших носіїв даних може призвести до втрати інформації) [36, с. 59].

Законом України № 2163-VIII від 5 жовтня 2017 року “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” передбачено національну систему реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози. До її складу входить:

1) CERT-UA - національна команда реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози, робота якої забезпечується Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України;

2) галузеві та регіональні команди реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози ;

3) Національна поліція України, Служба безпеки України;

4) приватні команди реагування;

5) Національний координаційний центр кібербезпеки [5].

У теперішньому світі цифрові технології відіграють дедалі більшу роль у житті людей, і це особливо стосується дітей та молоді. Учні використовують комп'ютери та Інтернет для навчання, спілкування, розваг та багато іншого. Тому важливо, щоб вони мали навички цифрової грамотності та інформаційної безпеки, щоб використовувати ці технології безпечно та відповідально.

Як згадувалося вище, цифрова грамотність – це сукупність знань, навичок та розуміння, потрібних для продуктивного та безпечного використання цифрових технологій. Сюди входить вміння знаходити та проводити оцінку інформації з альтернативних джерел, залучати комп'ютери та програмне забезпечення з метою вирішення проблем і завдань, комунікувати та взаємодіяти в онлайн – середовищі, створювати та публікувати цифровий контент, а також захищати себе та свої дані в Інтернеті.

Інформаційна безпека – захист інформації від нелегального доступу, експлуатації, розкриття, пошкодження або знищення. Особливу увагу треба

звернути тим, хто використовує комп'ютери та Інтернет, але особливо для дітей та молоді, які можуть бути більш вразливими до кіберзагроз [37, с. 266].

А. Сухіх зазначає, що все ще актуальними проблемами використання мережі підлітками залишається кібербулінг, онлайн – шахрайство тощо, і для того щоб їм запобігти потрібно проводити з підлітками бесіди, в яких будуть порушені дані проблеми, таким чином формуючи в учнів цифрову грамотність як один з механізмів подолання цієї проблеми [52, с.107].

Згідно з Концепцією розвитку цифрової грамотності до 2025 року, затвердженим планом заходів щодо її реалізації, а також правовими положеннями Міністерства та Комітету цифрової трансформації України, система освіти є однією з ключових інституцій, у якій створюються умови для розвитку цифрової грамотності. Результатом є значні зміни в освітньому секторі на всіх рівнях. Сьогодні багато наукових праць говорять про завершення етапу інформатизації освіти, про перехід на новий рівень розвитку освітніх технологій. Новий етап суспільного розвитку називається «цифровізацією», яку також називають новітньою тенденцією та першим напрямком розвитку української освіти, а саме зміною методу ідентифікації [38, с.7].

Ключовими результатами цифровізації освітнього середовища є:

- формування ІТ-платформи для відкритої освіти на всіх етапах – від початкової школи до аспірантури та навчання протягом усього життя, на основі використання хмарних обчислювальних технологій;
- покращене технічне оснащення навчальних закладів, аудиторій, лабораторій та бібліотек комп'ютерними системами;
- оновлені освітні технології, підтримка методів та контенту дистанційного навчання та електронного навчання на основі використання ІКТ;
- впровадження новітніх моделей організації навчальної діяльності, форм та методів навчання (STEM/STEAM освіта, онлайн курси, мобільне навчання, дистанційне навчання, змішане навчання, смарт навчання тощо)

- впровадження відкритих освітніх систем на основі широкого застосування цифрових науково-освітніх ресурсів, наукометричних баз даних відкритих журнальних систем та електронних бібліотек;
- розробка комплексу наукових досліджень з питань інформатизації освіти;
- формування та розвиток цифрової культури та ІК-компетентностей [38, с.8].

Навчальні заклади повинні допомагати учням покращувати цифрову грамотність та навички інформаційної безпеки, включаючи цифрову грамотність та інформаційну безпеку до навчальної програми. Це можна зробити за допомогою окремих курсів або шляхом інтеграції цих тем в інші курси.

Навчальні заклади можуть створювати позакласні заходи та групи, де будуть порушені питання цифрової грамотності та інформаційної безпеки. Це може бути корисним для студентів, які хочуть поглибити свої знання та навички в цих галузях. Наприклад, ви можете створити групу молодіжного програмування, групу безпечного онлайн-програмування або групу цифрового мистецтва.

Навчальні заклади можуть запрошувати експертів з цифрової грамотності та інформаційної безпеки для проведення зустрічей та семінарів для учнів, що дозволить їм отримати розуміння від галузевих експертів та поставити їм запитання. Освітні заклади можуть співпрацювати з технологічними компаніями для отримання освітніх інструментів та матеріалів з цифрової грамотності та інформаційної безпеки. Деякі технологічні компанії пропонують безкоштовні інструменти та ресурси, які можуть допомогти навчальним закладам [46, с. 32].

Також слід залучати батьків та громаду для того, щоб допомогти дітям розвивати цифрову грамотність та інформаційну безпеку. Заклади загальної середньої освіти можуть проводити інформаційні заходи для батьків та членів

громади, з метою навчити їх надавати дітям підтримку у безпечному використанні цифрових технологій.

Слід зазначити, що одним із важливих аспектів цифрової грамотності є розвиток критичного мислення. Навчальні заклади повинні навчити учнів оцінювати інформацію, яку вони знаходять в Інтернеті, та відрізняти факти від думок. Оскільки цифрові технології продовжують розвиватися, важливо, щоб розвиток цифрової грамотності та інформаційної безпеки був безперервним процесом.

РОЗДІЛ 2.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Потенціал штучного інтелекту у формуванні цифрових навичок та інформаційної безпеки в освітньому процесі.

Цифрова трансформація описує значний та складний процес змін у всіх аспектах життя, зумовлений впливом передових технологій. Швидке впровадження та розвиток цих технологій у повсякденному житті вимагає, щоб громадяни знали, як ефективно їх використовувати. Цифрова грамотність стає необхідною частиною сучасного життя. Пандемія COVID-19 спричинила значні зміни в системі освіти, підкресливши необхідність високого рівня цифрової компетентності в освіті та навчанні, що сприяло впровадженню цифрової трансформації. У цьому випадку багато українських навчальних закладів отримали позитивний досвід, оскільки в умовах цієї пандемії значна їх частина успішно впровадила в освітній процес новітні комп'ютерні інформаційні технології, що дозволило: отримати віддалений доступ до розкладу занять; онлайн-доступ до бібліотечних ресурсів, архівів та інших інформаційних послуг; можливість дистанційного навчання, включаючи лекції, практичні заняття, управління знаннями та дискусії; створення груп учнів з різних житлових районів, які мають доступ до книг та інших ресурсів; відеозаписи занять для подальшого перегляду; моделювання та імітація практичного та лабораторного навчання з використанням цифрових платформ; контроль відвідуваності студентів; доступ для учнів та викладачів до необхідних програмних продуктів [49, с.81].

«У світі відбувається нова технологічна революція, яка розгортається на основі інтеграції зазначених технологій практично в усі сфери економіки й соціального життя. Формується фактично новий тип суспільства (Суспільство 5.0), виробничі ланцюжки якого, логістика, соціальна інфраструктура будуть базуватися на ІІІ. ... Відповідно привабливість країн і регіонів, концентрація

в них кваліфікованої робочої сили, об'єктів високотехнологічного виробництва, матеріальних і фінансових ресурсів, освітніх установ, інфраструктурних і культурних об'єктів залежатиме від ступеня впровадження ШІ» [51, с. 60].

1954 рік став початком дослідження штучного інтелекту. Уже в 1956 році, американський вчений – інформатик – Дж. Маккарті сформулював зміст поняття «штучний інтелект». Він стверджує, що вивчення якоїсь проблеми, потрібно спираючись на гіпотезу, що всі компоненти навчання та когнітивних здібностей можна описати настільки точно, що можна створити технології, які будуть їх відтворювати. Уміння взаємодіяти та керувати машиною за допомогою думок стала застосовуватися в сфері освіти, і фактично стала четвертою технологічною революцією, яка повністю змінила структуру освітньої сфери [21, с. 14]. Проте до цього часу вже існували ключові наукові прориви, що визначили фундаментальні підходи в галузі. Серед них — праця Алана Тюрінга «Обчислювальні машини та інтелект», яка заклала основу концепції машинного мислення; розробка програми Logic Theorist, здатної доводити математичні теореми за допомогою символічної логіки; створення першої нейронної мережі у 1951 році; а також розробки у сфері самонавчальних систем на прикладі гри в шашки [60].

Після об'єднання цих ідей у межах Дартмутського семінару, галузь почала активно залучати фінансування. Однак ранній ентузіазм був надмірним: дослідники недооцінили складність задач і переоцінили швидкість досягнення результатів. Як наслідок, впродовж 1970-х років обсяг фінансування істотно скоротився, що спричинило першу так звану «зиму ШІ».

У 1980-х роках галузь зазнала відродження, насамперед завдяки розвитку експертних систем. Значний внесок зробили не лише США та Велика Британія, а й Японія, яка розпочала державні інвестиції у ШІ-проекти. Інтерес до представлення знань і до нейронних мереж відновився, з'явився ринок комерційних рішень. Втім, обмежена практична ефективність таких систем і

ринкове розчарування призвели до нової кризи наприкінці 1980-х — другої «зими ШІ» [60].

Третя хвиля активності, що почалася наприкінці 1990-х років, продовжилася експоненціальним зростанням у новому тисячолітті. Використання глибокого навчання, доступ до великих обсягів даних та потужних обчислювальних ресурсів сприяли реальному прогресу. У 2020-х роках галузь отримала величезні обсяги інвестицій з боку як урядів, так і комерційних структур. Проте окремі науковці висловлюють занепокоєння щодо надмірного оптимізму, припускаючи можливість настання нової «осені ШІ» [60].

Штучний інтелект – «...це технології опрацювання інформації, котрі об'єднують моделі та алгоритми, які забезпечують здатність навчатися та виконувати когнітивні завдання, що призводить до таких результатів, як прогнозування та прийняття рішень у матеріальному та віртуальному середовищах. Системи штучного інтелекту розроблені для роботи з різним ступенем автономності за допомогою моделювання та представлення знань, використання даних і обчислення кореляцій»[47, с.206].

Суттєвою проблемою для сфери освіти є розвиток ІКТ та штучного інтелекту й інтенсивне використання цих технологій в освітніх та наукових процесах. Розвиток штучного інтелекту та ІКТ в освіті наразі базується на розвитку «інтелекту» в освітніх технологіях та пошуку нових способів використання інформаційних продуктів, мобільних пристроїв та комп'ютерних технологій в освітньому процесі. Все це пов'язано з необхідністю зробити освіту доступною для всіх, незалежно від фінансового становища чи віку особи, яка її прагне забезпечити рівні можливості для жінок і чоловіків щодо здобуття освіти; покращити навчання, обмін інформацією та соціальну адаптацію в цифровому суспільстві [29, с.176].

У контексті освіти система штучного інтелекту застосовується для з метою створення інноваційних педагогічних технологій та персоналізації досвіду навчання для кожного учня.

Штучний інтелект модернізує сферу освіти, надаючи такі можливості, як:

- персоналізоване навчання (можна зробити аналіз даних учнів, щоб створити навчальну програму, яка буде адаптована на основі потреб, темпу навчання та стилю навчання учнів);
- покращення оцінювання шляхом автоматичного оцінювання робіт, надання негайного зворотного зв'язку учням та допомоги вчителям у зосередженні на змістовній взаємодії зі учнями;
- покращення доступу до освіти (надання індивідуальної підтримки та послуг перекладу, щоб зробити освіту доступною для учнів з інвалідністю);
- звільнення вчителів від повторюваних завдань (автоматизація повторюваних завдань, таких як оцінювання та моніторинг, вивільнення часу вчителів, щоб вони могли зосередитися на керівництві та спілкуванні з учнями);
- створення привабливого освітнього середовища, яке можна застосовувати для створення інтерактивного та захопливого навчального процесу, що мотивує учнів та робить навчання більш цікавим [42, с. 48].

ІІІ – системи можуть зробити повний аналіз таких даних про учнів, як стиль і темп навчання та інтереси, щоб адаптувати навчальний процес до потреб кожного. До прикладу, онлайн - сервіс Prometheus застосовує штучний інтелект для індивідуалізації навчання кожного учня. «Prometheus» робить аналіз даних успішності, стилю навчання та потреб учнів, щоб пропонувати необхідні курси, матеріали та завдання.

Штучний інтелект механізує багато типових завдань, таких як тестування, зворотний зв'язок та ведення обліку. Це дає вчителям час зосередитися на особистій взаємодії з учнями. Наприклад, автоматизована система оцінювання Automated Grading System використовує штучний інтелект для покращення оцінювання та виконання завдань. Система виявлення плагіату Plagiarism Detection System використовує штучний

інтелект для виявлення плагіату в студентських роботах. Це допомагає вчителям забезпечити самостійного виконання роботи учнями [45, с. 98].

Системи штучного інтелекту сприяють розвитку навичок критичного мислення в учнів, навчаючи їх оцінювати інформацію з різних джерел, виявляти упередження та робити висновки на основі доказів. Наприклад, гра «Fact or Fake» використовує штучний інтелект, щоб навчити учнів оцінювати інформацію з різних джерел та виявляти упередження. Платформа «Debate Club» використовує штучний інтелект, щоб навчити студентів аргументувати свої точки зору та вести конструктивні дискусії.

Штучний інтелект допомагає учням зрозуміти, як збирати, аналізувати та візуалізувати дані. Це цінна навичка у сучасному світі, де дані стають дедалі важливішими. Наприклад, проєкт ««Data Literacy for All»» застосовує штучний інтелект, щоб навчити учнів збирати, аналізувати та візуалізувати дані.

Системи ШІ можна застосувати і для розвитку творчого потенціалу в учнів, наприклад, може служити допоміжним засобом у написанні творів, написання музики або розробки візуальних проєктів. Платформа «Music Composition Lab» застосовує штучний інтелект для допомоги учням у написанні музики [42, с. 52].

Інструменти штучного інтелекту використовуються для виявлення та запобігання онлайн-атакам, таким як фішинг, шкідливе програмне забезпечення та кібербулінг. Це допомагає захистити дітей від крадіжки особистих даних, фінансових втрат та емоційної шкоди. Наприклад, система штучного інтелекту сканує електронні листи дітей, повідомлення в соціальних мережах та іншу онлайн-активність на наявність підозрілого контенту, такого як посилання на небезпечні вебсайти або запити на особисту інформацію.

Сьогодні в освіті існує велика кількість нових технологій, заснованих на штучному інтелекті. Наприклад, адаптивні системи навчання можуть бути використані для створення персоналізованих програм, які адаптуються до індивідуальних потреб з освітньою метою. Ці системи враховують рівень

знань, інтереси та освітні прагнення кожного учасника й впроваджують навчальний підхід, адаптований до них [50, с. 530].

Програми штучного інтелекту можна спрямувати для надання психологічної підтримки дітям, які постраждали від кібербулінгу чи інших онлайн-загроз. Чат-бот зі штучним інтелектом можна запрограмувати на виявлення ознак стресу у дітей, таких як тривога, депресія чи самотність, а він уже надає дітям підтримку та поради.

Для того щоб захистити конфіденційність даних дітей та запобігти просуванню шкідливого контенту, батьки можуть застосувати штучний інтелект для відстеження веб-сайтів, які відвідують їх діти, та платформ якими вони користуються. Система надсилає сповіщення батькам про підозрілу активність, таку як відвідування веб-сайтів для дорослих або спілкування з незнайомцями в Інтернеті [21, с. 18].

Однією з таких платформ є Safe Lagoon – це додаток, який постійно сканує онлайн-розмови та активність вашої дитини в соціальних мережах на наявність будь-яких ознак булінгу чи домагань. Використовуючи передові алгоритми штучного інтелекту, Safe Lagoon може виявляти шкідливу мову або шаблони, що свідчать про кібербулінг. Виявивши такі загрози, додаток негайно повідомляє батьків, що дозволяє оперативно втрутитися. Це раннє виявлення має вирішальне значення для пом'якшення емоційного впливу кібербулінгу на дитину. Крім того, програма надає батькам рекомендації та ресурси щодо того, як ефективно вирішувати та обговорювати ці проблеми зі своїми дітьми [16].

У навчальному процесі ІІІ має певний і позитивний потенціал, адже дана система може використовуватися як вчителями так і учнями. Як для учнів так і для вчителів система ІІІ може бути певним помічником. Учні можуть використовувати її для підготовки та самостійного вивчення якоїсь теми, вчителі ж можуть використовувати ІІІ для створення цікавих та інтерактивних уроків. Вчителі також можуть використовувати ІІІ для перевірки

робіт учнів на антиплагіат, що зменшить ризик списування та академічної недоброчесності.

Не слід забувати, що як і все інше – штучний інтелект має як певні плюси, так і певні ризики та виклики. Важливо розуміти що ШІ є творінням людини і може все ж мати певні упередження, тому вкрай необхідно навчитися критично оцінювати інформацію отриману шляхом генерації штучного інтелекту та обмеження його систем. Це суттєво для того, щоб в учнів не сформувалися хибні твердження, стереотипи чи знання щодо тієї чи іншої інформації.

2.2. Практичний досвід інтеграції ШІ в освіту для підвищення рівня цифрової грамотності та захисту інформації.

Одним з ключових інструментів для запобігання недолікам штучного інтелекту стала розробка національних і міжнародних стратегій дослідження та регулювання. Такі документи спрямовані на забезпечення відповідального розвитку ШІ, визначення етичних, правових та соціальних орієнтирів, а також пріоритетів державного фінансування у сфері досліджень і впровадження інновацій.

Закон про штучний інтелект (2024) – це перша в історії комплексна правова база, спрямована на регулювання використання, розробки та впровадження систем штучного інтелекту в Європейському Союзі. Він базується на підході, що враховує рівні ризиків, пов'язаних із ШІ, і встановлює чіткі правила для систем з високим ступенем впливу на права, безпеку та добробут громадян. Закон покликаний забезпечити баланс між захистом фундаментальних прав і свобод, стимулюванням інновацій та створенням сприятливих умов для розвитку європейського ринку цифрових технологій. Його ухвалення виводить ЄС на позицію глобального лідера у сфері етичного, безпечного й відповідального застосування штучного інтелекту [6]. Метою цього Регламенту є покращення функціонування внутрішнього ринку шляхом встановлення єдиної правової бази, зокрема для розробки, розміщення на

ринку, введення в експлуатацію та використання систем штучного інтелекту (систем ШІ) у Союзі відповідно до цінностей Союзу, для сприяння впровадженню людиноцентричного та надійного штучного інтелекту (ШІ), забезпечуючи при цьому високий рівень захисту здоров'я, безпеки, основних прав, закріплених у Хартії основних прав Європейського Союзу («Хартія»), включаючи демократію, верховенство права та охорону навколишнього середовища, для захисту від шкідливого впливу систем ШІ в Союзі та для підтримки інновацій [6].

У США ключову роль у цьому відіграє Національний стратегічний план досліджень і розробок у галузі штучного інтелекту (Національна рада з питань науки і технологій, 2016, 2019). План визначає вісім стратегічних пріоритетів для федеральних інвестицій, зосереджених на проблемах, які не вирішуються ринком самостійно, зокрема — безпеці, етиці, прозорості та інтероперабельності систем ШІ [60, с.2].

Цей документ є важливим не лише в контексті США, де у 2019 році валові витрати на дослідження перевищили \$600 мільярдів, але й має глобальний вплив. На думку деяких дослідників, План створює рамку для формування міжнародної політики у сфері ШІ та розвитку техносocіальної парадигми, що об'єднує інтереси суспільства та технологій.

Проте існують і критичні оцінки: деякі автори наголошують на надмірному ентузіазмі або підкреслюють ризики, пов'язані з автономністю та безконтрольністю систем ШІ [60,с.2]. Відповідно, необхідна подальша інституціональна робота для забезпечення надійного, безпечного і соціально прийняттого розвитку ШІ.

Згідно з Пекінським консенсусом (2019) прийняті такі основи впровадження штучного інтелекту в освіту шляхами :

- планування ШІ в освітній політиці;
- використання ШІ в процесі викладання, на користь розширення прав та можливостей учителів;
- використання ШІ в навчанні та для оцінки успішності;

- розвиток цінностей і навичок, необхідних для життя та роботи в епоху штучного інтелекту;
- використання штучного інтелекту для надання можливостей навчання протягом усього життя для всіх;
- використання ШІ для забезпечення гендерної рівності;
- забезпечення етичного, прозорого та перевіреного використання освітніх даних та алгоритмів;
- моніторинг, оцінка та дослідження;
- фінансування, партнерство та міжнародна співпраця [67].

У світлі глобальних тенденцій цифрової трансформації Україна також вживає кроків щодо формування власної стратегії розвитку штучного інтелекту. Уряд країни визнає потенціал ШІ як одного з ключових чинників соціально-економічного прогресу, конкурентоспроможності та національної безпеки. Розпорядженням Кабінету міністрів України №1556-р від 02.12.2020 р. затверджено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні до 2030 року. Цей документ визначає стратегічні напрямки розвитку ШІ в Україні, а також заходи, необхідні для їх реалізації [1]. Програма визначає основні напрями державної політики у цій сфері. Документ передбачає створення нормативно-правової бази для етичного і безпечного використання ШІ, підтримку наукових досліджень, розвиток інфраструктури обробки даних, а також підготовку висококваліфікованих фахівців. Особливу увагу Концепція приділяє міжсекторальній взаємодії та забезпеченню прозорості впровадження алгоритмічних рішень, що покликані служити суспільному добру.

Ця Концепція має кілька ключових цілей, пов'язаних з освітою:

- підвищення конкурентоспроможності шляхом використання технологій штучного інтелекту в усіх сферах діяльності, включаючи освіту;
- підготовка кваліфікованих кадрів у галузі штучного інтелекту;
- забезпечення умов для наукових досліджень у галузі штучного інтелекту;

- інтеграція штучного інтелекту в навчальний процес для покращення якості та ефективності. [1]

Однією з ключових сфер застосування Концепції є впровадження штучного інтелекту в освіту для формування цифрової грамотності та інформаційної безпеки здобувачів освіти. Це включає:

- розробка нових навчальних програм та курсів зі штучного інтелекту;
- навчання вчителів використанню штучного інтелекту в освітньому процесі;
- забезпечення доступу до комп'ютерних технологій та Інтернету для всіх студентів;
- створення безпечного та етичного середовища для використання штучного інтелекту в освіті [1].

У 2023 році Інститутом проблем штучного інтелекту на базі Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України було розроблено Стратегію розвитку штучного інтелекту в Україні, де визначено основні напрямки розробки штучного інтелекту. Дану Стратегію розвитку штучного інтелекту в Україні було розроблено на основі Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. №1556-р. [51, с.59].

Метою даної Стратегії є виникнення передумов для відновлення післявоєнної економіки, в першу чергу оборони та безпеки держави, освіти та науки, створення умов для сталого розвитку економіки за допомогою передових технологій штучного інтелекту, що в свою чергу допоможе покращити якість життя українського населення. Також варто зазначити що реалізація даної Стратегії допоможе Україні підібратися до провідного місця у сфері розробки технологій штучного інтелекту [51, с.64].

У сфері науки та освіти Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні передбачає запровадження таких методів і технологій штучного інтелекту, які забезпечать оптимізацію освітнього процесу та профільне навчання учнів за їхніми здібностями. Варто додати, що за даною Стратегією також

передбачається введення в освітню програму навчальних дисциплін, які будуть вивчати технології штучного інтелекту на різних освітніх етапах [51, с.72].

Оскільки ми живемо у світі де використання штучного інтелекту набирає все більше обертів, розробка і реалізація даної Стратегії може стати підґрунтям задля створення умов для наукового і економічного піднесення України в післявоєнні часи. Також важливо зазначити, розробка технологій штучного інтелекту в світі продовжується, і якщо Україною будуть представлені хороші і якісні результати у сфері штучного інтелекту, це допоможе їй стати одним із основних постачальників і розробників технологій штучного інтелекту в світі.

Міністерством цифрової трансформації та Міністерством освіти та науки України було розроблено Інструктивно – методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти. В них було визначено сфери в яких можна використовувати ШІ, основні принципи відповідального використання штучного інтелекту в освітньому процесі, організаційне впровадження систем штучного інтелекту в закладах освіти, професійний прогрес ШІ-компетентності педагога, способи застосування педагогами штучного інтелекту для розробки та проведення уроків та різновиди систем штучного інтелекту та нейромереж.

Метою рекомендацій є розповсюдження догматів ретельного використання нейромережі та машинного інтелекту в освітньому процесі задля дотримання прав людини, професійних етичних стандартів, вдосконалення знань педагогів про можливі ризики та виклики у роботі із штучним інтелектом та його використання в освітньому процесі [7, с. 1].

Основними принципами відповідального використання штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти за Рекомендацією є :

- справедливість та інклюзивність,
- законність та прозорість,
- конфіденційність та безпека,

- відповідальне та етичне використання,
- педагогічна доцільність [7 с.8-9].

Технології штучного інтелекту мають великий хист для створення умов для реформування та зміни освітньої системи. Межі його використання є широкими і багатогранними. Його можна використовувати як для персоналізації освітнього процесу, так для систематизації. Він може допомогти у створенні додаткової підтримки здобувачів освіти, сприяти умова для покращення якості оцінювання учнів .

Практичне використання штучного інтелекту в шкільній освіті вперше зробили такі країни як Індія, Хорватія, Ізраїль, Південна Корея, Фінляндія, Китай та Іспанія. До прикладу Південна Корея впроваджує SMART Education – це SMART класи, та онлайн – освіту. Якщо ж брати до прикладу Індію, то вона тримає курс на розвиток цифрового навчального середовища через онлайн – курси та відкриті освітні ресурси [29, с.176].

Дані та системи штучного інтелекту застосовуються в освіті та науці. У відкритій науці застосовується онлайн-мережа, онлайн-сховище, а також дослідження, аналіз і порівняння результатів, що зберігаються в сховищі даних. Відкрита наука стосується відкритих знань, доступних через загальнодоступні наукові бази даних. Машинне навчання та нейронні мережі мають величезний потенціал для відкритої науки. Приклади включають розпізнавання образів, обробку природної мови, роботизованих агентів та стратегічне мислення [31, с.123].

За останні п'ять років (2017-2022) спостерігається значний прогрес і вдосконалення обчислювальних інструментів для аналізу та досліджень. Це особливо стосується методів, пов'язаних з новими галузями штучного інтелекту. Дослідження в галузі машинного навчання, глибокого навчання та нейронних мереж показали подальший потенціал для зміни парадигми відкритої науки. Ці розробки охоплюють усе: від комп'ютерного зору до обробки природної мови та кібербезпеки. Розробки також включають розмовні чат-боти, роботизовані агенти та стратегічне мислення. Це стало

можливим завдяки поєднанню кращих алгоритмів, збільшеної обчислювальної потужності, точніших схем метаданих, онлайн-баз даних і, все частіше, відкритих дослідницьких репозиторіїв і систем [42, с.50].

Системи ІІІ використовується для забезпечення різних освітніх технологічних підходів, таких як адаптивне навчання, індивідуалізоване навчання, дистанційне навчання, автоматизована оцінка навчальних результатів з можливістю аналізу відповідей та надання індивідуальної допомоги, а також оцінка роботи вчителя учнями. Найбільш інноваційним та дієвим інструментом в контексті онлайн-освіти є адаптивне навчання, воно передбачає коригування освітнього змісту в межах окремих навчальних модулів на основі оцінювання результатів навчання учнів.

У сфері освіти активно впроваджуються інтелектуальні інформаційні системи, зокрема краудсорсингові, експертні та адаптивні навчальні платформи, а також онтологічні бази знань, побудовані на основі семантичних мереж. Прикладом такого підходу є система підтримки інтелектуального управління знаннями, яка сприяє реалізації Національного плану розвитку освіти. Ця система автоматично співвідносить дані про студентів із їхнім рівнем кваліфікації, порівнює Національну рамку кваліфікацій з аналогічними структурами інших країн і підтримує процес підбору фахівців на основі набутих компетентностей [39, с. 565].

Серед сучасних цифрових інструментів особливої популярності набули чат-боти, які відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного та персоналізованого дистанційного навчання. До прикладу, серед найвідоміших освітніх чат-ботів можна виділити Duolingo, Querium, Thinkster і Aita від Knewton. Водночас найпотужнішим і наймасовішим із них на сьогодні є ChatGPT, запущений у листопаді 2022 року, який протягом перших днів зібрав понад мільйон користувачів.

Ключовою перевагою ChatGPT є його здатність генерувати змістовну інформацію, що точно відповідає запитам користувача у вузькоспеціалізованих галузях. Завдяки використанню моделі штучного

інтелекту типу Generative Pretrained Transformer (GPT), цей інструмент створює текст на основі аналізу мовних шаблонів і закономірностей у великих обсягах навчальних даних. Дослідники наголошують на значному потенціалі ChatGPT у сфері персоналізованого навчання [53, с. 196].

Персоналізація освітнього процесу є одним із ключових напрямів розвитку цифрового інтелекту в освіті. Для її реалізації необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів, включно з їхніми інтересами, мотивацією та стилем навчання. Одним із перспективних підходів є використання біометричних даних, таких як відстеження рухів очей, що дає змогу аналізувати увагу та когнітивну активність учнів під час роботи з навчальним матеріалом.

Основним завданням сучасного педагога стає формування у здобувачів освіти інноваційного мислення. Це передбачає стимулювання допитливості, заохочення самостійного формулювання цілей, експериментування та прийняття помилок як частини навчального процесу. Ефективне навчання в цьому контексті ґрунтується на здатності учня швидко аналізувати власні помилки та трансформувати їх у новий досвід. Роль педагога полягає в тому, щоб надати підтримку в розвитку пізнавальної активності та мотивації до здобуття нових знань [39, с. 571].

Отже, штучний інтелект має значний потенціал для покращення освітньої системи. Штучний інтелект – один із найпотужніших інструментів, які може використовувати вчитель, і знання того, як його застосовувати полегшить процес викладання. Ця технологія не призначена для заміни вчителів, а просто дозволяє педагогам зосередитися на учнях.

Інтенсивний розвиток штучного інтелекту в освітній галузі поступово переростає цю сферу в багатомільярдний ринок. Такий різкий стрибок зумовлений його вмінням модернізувати багато аспектів викладання та навчання, оскільки штучний інтелект здатний створювати захопливе навчальне середовище, розумніший контент, перекладати тексти, скорочувати

розрив між викладанням та навчанням, а також створювати персоналізовані плани для кожного учня.

2.3 Проблеми впровадження та перспективи розвитку технологій штучного інтелекту в освітньому середовищі.

Застосування штучного інтелекту в освіті несе певні труднощі та міркування. З іншого боку, важливо розуміти етичні аспекти використання цих технологій, а також забезпечити їх доступність для всіх верств населення. З іншого боку, штучний інтелект може допомогти нам вирішити багато проблем, з якими стикається сучасна система освіти, таких як брак кваліфікованих вчителів, висока вартість освіти та низька мотивація учнів.

Майбутнє належить цифровим громадянам, тому державна політика повинна бути спрямована на подолання цифрової нерівності. З метою забезпечення повноцінної участі всіх членів суспільства у цифровому просторі, необхідно мінімізувати структурні бар'єри, зумовлені віковими, расовими, етнічними, соціально-економічними та освітніми факторами. Лише через усунення цих розбіжностей можливо створити інклюзивне цифрове середовище, у якому кожна особа матиме рівний доступ до інформаційних технологій, ресурсів та можливостей, що визначають сучасну громадянську, професійну та культурну активність.

Використання систем та інструментів ШІ має бути безпечним та ефективним для учнів. Вони повинні включати захист від алгоритмічної дискримінації, захищати конфіденційність даних, надавати повідомлення та пояснення, а також забезпечувати можливість звернення до людей у разі виникнення проблем. Люди, які найбільше постраждали від використання ШІ в освіті, повинні брати участь у розробці моделі, системи чи інструменту ШІ, навіть якщо це уповільнює темпи впровадження.

Штучний інтелект може допомогти вчителям з рекомендаціями, що відповідають їхній ситуації та їхнім методам викладання, а також допомогти адаптувати знайдені матеріали відповідно до їхніх конкретних потреб у класі.

Для учнів з індивідуальною освітньою програмою (ІОП) ШІ може допомогти знайти компоненти для додавання до планів уроків, щоб повністю врахувати стандарти та очікування, а також задовольнити унікальні потреби кожного учня. Навіть окрім пошуку компонентів, ШІ може допомогти адаптувати стандартизовані ресурси для кращої відповідності конкретним потребам, наприклад, надаючи голосового помічника, який дозволяє учню з вадами зору чути матеріал і реагувати на нього, або дозволяючи групі учнів презентувати свій проект, використовуючи мову жестів, яку можна було б озвучити для інших учнів за допомогою можливості перекладу на розмовну за допомогою ШІ [58, с.30].

У цьому підпункті ми розглянемо два основні питання, які прямо пов'язані із інтеграцією ШІ в освіту:

1. Які виклики стоять перед впровадженням ШІ в освіті?
2. Які перспективи відкриває ШІ для розвитку освіти?

Не зважаючи на ефективність впровадження штучного інтелекту в освітнє середовище, ми все ще стикаємося з певними викликами.

По-перше, це відсутність міжособистісного спілкування: вчителі також можуть задовольняти емоційні та соціальні потреби учнів, пропонуючи заохочення або створюючи сприятливу навчальну атмосферу. Крім того, отримання знань для класу – це лише один аспект навчання. Педагоги також допомагають учням розвивати моральність, етику, сумлінність та винахідливість. Штучний інтелект не може ідеально відтворити ці важливі риси навчання. Педагоги можуть сприяти критичному мисленню, сприяти розмовам та пропагувати ідеали, що виходять за рамки академічних знань [59, с. 337]

По – друге, використання точних даних: ШІ спирається на дані та може посилювати та поширювати шкідливі упередження через недостатність даних. стверджують, що необхідно розробити системи для моніторингу ШІ на наявність потенційних упереджень або дефектних результатів. Це означає, що

дані, які навчають учнів, можуть бути спотвореними та неточними, і що ці упередження будуть поширюватися далі [59, с. 337].

По – третє, щодня з'являються нові технології. Поява нових технологій створює нові перешкоди у використанні штучного інтелекту в галузі освіти. Ці виклики включають зміщення фокусу досліджень із загального інтелекту на передачу інтелекту, обчислення на пізнання, налаштування на адаптацію, дослідження невідомого, а не відомого, врахування людства, а не технологій, та відмову від універсального підходу до точності [59, с. 337].

По – четверте, можливий опір з боку вчителів та персоналу. Існує ймовірність того, що викладачі та інші члени освітнього персоналу можуть виступати проти використання ШІ в школах. Вони можуть бути стурбовані тим, що їх замінять на роботі, або їм може бракувати освіти та досвіду, необхідних для успішного використання технологій на базі ШІ в класі. Поява ШІ може призвести до потрясінь, і звикання до нових технологій може вимагати значних інвестицій як часу, так і енергії. Це свідчить про те, що відносний попит на таланти зміниться, і, як наслідок, пропозиція цих здібностей також повинна змінитися [59, с. 337].

По – п'яте, етичні проблеми. Системи ШІ створюють етичні виклики та небезпеки, що суперечить маркетинговим твердженням про те, що алгоритми є об'єктивними та ціннісно-нейтральними. По суті, алгоритми відображають ідеали їхніх потужних розробників. Люди створюють алгоритмічні упередження, створюючи дані, які відображають історичні та систематичні упередження суспільства. Навіть якщо упередження вбудовані в обчислювальну модель без проектування, багато гендерних та расових упереджень можна знайти в системах на основі штучного інтелекту [59, с. 338].

По – шосте, відсутність контекстуальних знань: розуміння контексту ШІ може бути нижчим, ніж у людини. ШІ може розпізнавати шаблони даних, але не пояснювати причини, що обмежує його здатність робити достовірні висновки в нових обставинах. Навчання ШІ також залежить від завдання та

контексту, що може перешкоджати його застосуванню в нових сценаріях. Наприклад, значна частина навчання відбувається в контексті попередніх уроків [59, с. 338].

По – сьоме, вартість. ШІ є дорогим для установ, оскільки вимагає багато комп'ютерної потужності та часу. Програмне забезпечення ШІ вимагає дорогих комп'ютерів та високоякісних комп'ютерних систем. Підтримка та модернізація інфраструктури ШІ вимагає спеціалізованого персоналу. Ці витрати вимагають великого бюджету, якого більшість освітніх установ можуть не мати.

По – восьме, цифрова грамотність: Штучний інтелект (ШІ) має потенціал стати корисною технологією, але його необхідно застосовувати правильно. Деякі проекти співпраці між людиною та штучним інтелектом закінчуються невдачею, оскільки залучені особи не можуть використовувати ШІ або через брак необхідного досвіду, або через те, що сам ШІ був розроблений неправильно.

Важливо, щоб держава в цілому та освітяни у цій галузі ретельно вивчили ці проблеми та створили комплексні стратегії для їх вирішення, щоб повністю використати потенціал штучного інтелекту для покращення освітнього процесу, зробивши її доступнішою, справедливішою та результативнішою .

Окрім викликів та проблем, впровадження штучного інтелекту в освіту несе за собою і ряд певних переваг, які не тільки полегшать процес навчання для здобувачів освіти, допоможуть покращити результати навчання, а й покращать викладання та роботу педагогів.

По-перше, персоналізація навчання. Система штучного інтелекту робить повний аналіз даних про учнів, такі як їхні проблемні аспекти та сторони успіху, стиль навчання та вподобання, щоб індивідуалізувати освітній контент та завдання. Це допомагає кожному учню вчитися в його власному темпі та максимально використовувати свої можливості. Персоналізація навчання на основі штучного інтелекту (ШІ) є вирішальним зрушенням у парадигмі освіти

у світі, де технології є рушійною силою змін. Досліджуючи та долаючи перешкоди, пов'язані з цією методологією, ми можемо насолоджуватися перевагами більш ефективного та комплексного навчання, адаптованого до унікальних потреб кожного учня, готуючи його до складних та постійно мінливих труднощів двадцять першого століття [61].

По-друге, покращити результати навчання. Системи штучного інтелекту забезпечують учнів негайним зворотним зв'язком та адаптивною підтримкою, допомагаючи їм краще розуміти інформацію та швидше опановувати нові навички. Це призводить до покращення загальної успішності учнів та зменшення кількості тих, хто відстає.

По-третє, розширити доступ до освіти. Програми штучного інтелекту можна використовувати для забезпечення освіти учнів, які живуть у віддалених районах або мають обмежені можливості. Вони також використовуються для надання додаткової підтримки учням з особливими потребами [61].

По-четверте, раціональне використання часу вчителя. Системи штучного інтелекту механізують певні рутинні завдання, такі як оцінювання, звільняючи час вчителів для більш творчої роботи з учнями. Це забезпечує покращення якості навчання та кращої співпраці між вчителями та учнями.

По-п'яте, розвиток нових навичок. Таким чином інструменти штучного інтелекту використовуються для навчання учнів новим навичкам, які є необхідними в XXI столітті, таким як уміння логічно думати, новаторство та вирішення проблем. Це дозволить їм ефективніше адаптуватися до викликів майбутнього та забезпечить конкурентні переваги на ринку праці [61].

По – шосте, оцінювання: ІІІ автоматизує процес оцінювання, зменшуючи навантаження на вчителів та надаючи учням швидший та об'єктивніший зворотний зв'язок. Це не лише економить час, але й дозволяє викладачам зосередитися на більш змістовній взаємодії зі студентами, такій як надання керівництва та підтримки. Студенти отримують негайне уявлення про

свою успішність, що допомагає їм відстежувати свій прогрес та напрямки для покращення [59, с. 336].

По – сьоме, прогнозна аналітика, що використовується за допомогою штучного інтелекту, слугує потужним інструментом у навчальних закладах. Завдяки аналізу різноманітних наборів даних, що охоплюють успішність та поведінку учнів, штучний інтелект може ефективно передбачати, які учні можуть мати ризик академічних невдач. Такі знання дозволяють установам вживати проактивних заходів та надавати персоналізовану підтримку, гарантуючи своєчасну допомогу для сприяння їхньому успіху [59, с. 336].

Беручи до уваги вищезазначені переваги та проблеми процесу впровадження технологій штучного інтелекту в освітню складову та науково-дослідну діяльність навчальних закладів, варто зазначити, що така трансформація є важливою складовою переходу нового типу навчального процесу з інтеграцією різних галузей науки, реформуванням організації науки та пізнавального процесу в ній, що включає оволодіння практичними навичками обробки інформації за допомогою технологій штучного інтелекту, використання електронних бібліотек та наукометричних баз даних, засобів аналізу дослідницьких даних, застосування досвіду ефективної роботи з електронними документами іноземного походження тощо.

Керівні принципи правильного застосування штучного інтелекту в освіті повинні враховувати рівність. Вкрай важливо гарантувати рівний доступ до можливостей, що надаються штучним інтелектом, для всіх учнів, незалежно від їхнього фінансового стану. Вкрай важливо розробити політику щодо зменшення розривів у доступі до технологій, щоб штучний інтелект не посилював поточний дисбаланс. Конфіденційність учнів є серйозною проблемою. Необхідно встановити суворі процедури збору, збереження та використання особистої інформації. Необхідно впровадити суворі заходи безпеки для захисту конфіденційної інформації учнів, а викладачі повинні пройти навчання, щоб забезпечити дотримання цих моральних вимог.

Критичним компонентом рекомендацій щодо безпечного використання штучного інтелекту в освітніх цілях є постійне навчання викладачів.

Сьогодні в процесі наукового пізнання людське мислення виключається, дослідження відбувається ніби в автоматичному режимі або взагалі без його безпосередньої участі – відбувається радикальна трансформація характеристик свідомості, навичок та мислення, а також експериментальної бази наукових досліджень. Практичне застосування технологій штучного інтелекту допомагає заощаджувати час, який вкрай необхідний для збору важливих повідомлень, що швидко підвищує їхню творчу ефективність, евристику пошуку, послідовність та загальну продуктивність роботи [47, с. 208].

Впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) в освітнє середовище відкриває значний потенціал для трансформації процесів навчання, викладання та управління освітою. Зокрема, ШІ здатен забезпечити індивідуалізацію навчальних траєкторій, адаптивне оцінювання знань, автоматизацію рутинних адміністративних завдань і вдосконалення систем зворотного зв'язку. Однак впровадження таких технологій супроводжується низкою проблем, серед яких – недостатня цифрова грамотність педагогів, відсутність правового регулювання, етичні ризики, а також нерівність у доступі до сучасних цифрових інструментів.

Перспективи подальшого розвитку ШІ в освіті вимагають системної державної політики, інвестицій у цифрову інфраструктуру, створення міждисциплінарних дослідницьких платформ, а також активної участі освітянської спільноти у формуванні стандартів етичного та безпечного використання ШІ. У підсумку, лише за умов усвідомленого, критичного і відповідального підходу штучний інтелект може стати каталізатором якісних змін в освіті й сприяти підготовці здобувачів освіти до життя в умовах цифрового суспільства.

РОЗДІЛ 3.

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Новітній світ стрілою піднімається по сходах розвитку, і сфера навчальної діяльності також не стоїть на місці. Експлуатація інноваційних технологій в освітньому процесі є хорошою можливістю не тільки для їх адаптації в навчальне середовище, а й для покращення якості освіти та її отримання. Одним із таких передових інструментів є штучний інтелект (ШІ). Можливості його використання не закінчуються тільки на отриманні сухої текстової інформації.

Завдяки різним нейромережам можна створювати карти, генерувати картки-сорборнки, відвідувати віртуальні екскурсії, генерувати навчальний план за індивідуальними особливостями учня. На базі штучного інтелекту можна як отримати певну інформацію, так і проаналізувати та перевірити поточні знання.

Ціллю громадянської та історичної навчальної галузі є піднесення особистості отримувача освіти крізь призму пізнання минулого та сучасного, а також зв'язки між ними, взаємозв'язок між глобальними, локальними та загальноукраїнськими процесами та подіями; створення самотності громадянина України, його ініціативної суспільної позиції на основі демократії, патріотизму, шани до прав і свобод, розуміння важливості верховенства права та презирства до корупції [3].

Важливо зазначити, що експлуатація штучного інтелекту в навчальному процесі є не тільки позитивним фактором, а може викликати певні негативні наслідки, такі як дезінформація, академічна недобросовісність, втрата людського фактору в освітньому процесі, упередженість даних. Через ці фактори вкрай важливо чітко зазначити мету та порядок інтеграції штучного інтелекту в навчальний процес, але тим не менш, застосування штучного інтелекту в навчальній діяльності несе в собі ряд переваг, які не тільки

полегшати навчання, а й процес розвитку учнів, що в майбутньому допоможе їм стати успішними та інтегруватися до проблем та викликів сучасного світу.

Метою історичної освіти в школах є:

- розвиток самостійної особистості;
- визнавати національні та світові цінності та діяти відповідно до морально-етичних норм і почуття громадянської відповідальності;
- через громадянську свідомість та історичну освіту ми повинні

зосередитися на розвитку патріотизму щодо нашої країни та наших спільних історичних цінностей;

- політичні та культурні цінності, а також демократичні уподобання та добра воля;
- розвивати толерантність та повагу до звичаїв і культури, а також вміння знаходити взаєморозуміння з іншими для досягнення суспільно значущих цілей [68, с. 3].

Використання штучного інтелекту в освітньому процесі має ряд переваг.

По – перше, ШІ дозволяє обробляти велику кількість інформації. Історія несе в собі великий обсяг інформації, для обробки і аналізу, якої людині необхідна достатня кількість часу, тому в такі випадки штучний інтелект є прекрасною альтернативою та помічником, за його допомогою учень може швидко проаналізувати матеріал, та узагальнити великі обсяги інформації, це дозволить учням повністю зрозуміти історичні події того чи іншого періоду.

На допомогу можуть прийти такі платформи як Wordtune Read (за його допомогою обробити як текстову інформацію, так відео – лекції на YouTube), Upword, Scholarcy, Resoomer, ChatGP, Genei та ін.

По – друге, можливість створення особистісно орієнтованої моделі навчання. Штучний інтелект в освітньому процесі є помічником не тільки для учнів, а й безпосередньо для педагогів. Завдяки його можливостям вчитель може підібрати та адаптувати навчальний матеріал для кожного учня залежно від його навичок, рівня розвитку та потреб. Наприклад за допомогою платформ на кшталт ScribeSense, Century Tech, учні готують проєкт. Сильною

стороною є підтримка особистісного темпу і стилю навчання. Особливо це значно полегшить освітній процес учням з обмеженими можливостями надаючи їм індивідуалізовані інструменти, наприклад для школярів з вадами слуху ШІ може перетворити аудіо- або відеоматеріал у текст, а для учнів з порушеннями зору — адаптувати текст у формат аудіо або читання з екрану за допомогою синтезу мовлення, для дітей з розладами аутичного спектру — створювати структуровані, візуально зрозумілі матеріали із чіткою послідовністю дій; для учнів із порушеннями опорно-рухового апарату — надавати можливість голосового керування навчальними ресурсами, автоматичного введення тексту або дистанційного доступу до занять.

По – третє, дозволяє відтворювати віртуальні екскурсії. Значним плюсом використання систем штучного інтелекту (ШІ) та віртуальної реальності (ВР) на уроках історії є те, що за його допомогою учні будучи на уроці в школі можуть відвідати різні музеї, побувати в різних місцях. Це допоможе глибше зрозуміти тему. Наприклад на уроці з Всесвітньої історії в 6 класі на тему «Стародавній Єгипет» завдяки ШІ та ВР учні можуть розглянути такі пам'ятки архітектури як гробницю фараона, сфінкса і т.д. Також за допомогою платформ Claude, DALL·E, Midjourney учні можуть створювати діалоги між історичними постатями (наприклад, уявна розмова Б. Хмельницького і короля Яна Казимира), реконструкція подій за джерелами (наприклад, моделювання подій Французької революції з різних точок зору: селянина, дворянина, депутата).

По – четверте, можна робити аналітику та передбачення розвитку подій. Системи штучного інтелекту можуть допомогти учням проаналізувати історичну інформацію та виявити перспективи розвитку подій в майбутньому. Наприклад, в 11 класі з Історії України під час вивчення теми російсько – української війни, учні можуть розглянути, як вплине розпад російської федерації на Європу, Україну та Азію. За допомогою платформи AI-аналітика великих даних (Big Data + ML-моделі) учні можуть аналізувати статистичних даних (наприклад, демографія, економіка, військові витрати) для виявлення

причин війн чи криз. AI-аналітичні За допомогою інструментів – Tableau + GPT, Flourish, Gapminder можна побудувати графіків змін населення, міграцій, ВВП, рівня освіти у різні історичні періоди.

Штучний інтелект дає змогу як здобувачам освіти так і педагогам відкрити нові перспективи у розвитку освіти даючи доступ до персоналізації навчання, автоматизації процесів та вдосконалення аналізу даних, але для того щоб добитись певних результатів потрібно подолати певні ризики, такі як конфіденційністю даних, етикою та доступністю технологій. Впровадження систем штучного інтелекту в освітньому процесі повинна базуватися відповідно до засад прозорості, справедливості й сталого розвитку, щоб забезпечити однаковий доступ для всіх здобувачів освіти до якісного навчання. Подальше вивчення та адаптація ШІ в навчанні дозволить створити більш ефективну та інклюзивну систему навчання, яка відповідає викликам сучасного суспільства [65, с. 189].

ChatGPT – це мовна модель штучного інтелекту, що базується на архітектурі Generative Pre-trained Transformer. Розроблений компанією OpenAI, ChatGPT представляє собою інструмент, призначений для генерації тексту на природній мові. Ця модель підтримує інтерактивне спілкування, що робить її корисною для різноманітних завдань, включаючи викладання, допомогу учням, аналіз текстів, та вирішення завдань, пов'язаних із знанням та розумінням природної мови. Використання ChatGPT в освітніх практиках може збагатити та оптимізувати процеси викладання та навчання, розширюючи можливості вчителів та покращуючи взаємодію з учнями [35, с.45].

ChatGPT – є важливим доповненням вчителя на уроках історії. До прикладу, його можна застосовувати для створення діалогів історичних постатей. Тобто, учні представляють себе як історична особа і ведуть розмову з іншою історичною особою, це допоможе їм дослідити та проаналізувати історичних постатей. Наприклад, під час вивчення Української революції 1917-1921 рр. в 11 класі, учні можуть створити діалог Володимира Винниченка

та Павла Скоропадського, що допоможе їм зрозуміти у чому були розбіжності поглядів цих історичних діячів.

Цю систему штучного інтелекту також можна застосовувати для того, щоб проаналізувати історичні документи (школярі аналізують історичні джерела, такі як історичні документи, промови, листи або статті в газетах ChatGPT допоможе визначити основні моменти, розпізнати упередженість автора та зробити висновки щодо змісту документа, та його цінності. Наприклад, під час вивчення в 10 класі діяльності УЦР на початку Української революції 1917-1921 рр. завдяки ChatGPT проаналізувати текст «Маніфесту до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради» надісланого УЦР від Раднаркому 4(17) грудня 1917 року.

Окрім цього, використати ChatGPT можна для створення історичних сюжетів. Наприклад, під час вивчення теми «Становлення українського козацтва (XVI - перша половина XVII ст.) в якості практичної роботи учні можуть за допомогою ChatGPT створити сюжет, який покаже побут і життя звичайного козака (учні пишуть коротку розповідь, а ChatGPT допомагає їм розвинути сюжет, створити реалістичні діалоги тощо)

Застосувати ChatGPT можна і для проведення історичних турнірів, в яких учні можуть змагатися з штучним інтелектом. Зокрема, може бути задано вчителем кількість питань, на які мають відповісти і учасники освітнього процесу і чат-бот [35, с.46]. До прикладу, під час вивчення на уроці Всесвітньої історії в 9 класі теми «Індустріальна революція Західної Європи» можна задати такі питання: що стало приводом до початку індустріальної революції, вплив її життя пересічної людини, наслідки революції і тд. Ще одним цікавим способом буде проведення турніру з певного питання на яке учні будуть наводити власний аргумент, а чат – бот контраргумент і навпаки, це допоможе також продемонструвати, що штучний інтелект не є досконалим і здатний помилятися [35, с.46]. Наприклад, під час вивчення з Історії України в 10 класі теми «Політика коренізації в 1920-х рр» можна винести проблемне питання «Політика українізації є позитивним явищем» учні мають довести що це є

правильне твердження використовуючи аргументи, а чат – бот має навести контраргументи і навпаки.

Оскільки зараз у нас є вільний доступ до різних джерел, для того щоб урізноманітнити урок, особливо це стосується уроку Всесвітньої історії, вчитель може використати джерело іноземною мовою. Таким чином ChatGPT може слугувати в ролі перекладача. Він може аналізувати текст, та виділити основні фрагменти за певними критеріями, які необхідні для проведення уроку, що значно спрощує роботу вчителю [35, с.46]. До прикладу, під час вивчення на уроці Всесвітньої історії в 10 класі теми ««14 пунктів» Вудро Вілсона. Паризька мирна конференція 1919 р. «Українське питання» на Паризькій конференції» перекласти та проаналізувати умови Версальського договору, обумовити його значення та наслідки.

Окрім чат – ботів, є також програми для аналізу зображень на основі штучного інтелекту. Вони допоможуть учням проаналізувати, визначити та класифікувати історичні артефакти, такі як монети, знаряддя праці, керамічні вироби та нескельні малюнки, що допоможе краще зрозуміти матеріальну культуру минулих цивілізацій. Наприклад під час вивчення в 6 класі на уроці Всесвітня історія. Історія України (Інтегрований курс) Трипільської археологічної культури, на мотиваційному етапі можна дати учням зображення керамічної фігури богині – матері, для того щоб вони проаналізували її та класифікували до якого періоду вона належить.

Також існують програми для аналізу тексту, вони допомагають знайти учням взаємозалежність та зв'язок між історичними джерелами та документами, що допоможе краще зрозуміти причини та наслідки історичних подій. Для прикладу під час вивчення в 11 класі з Історії України теми «Україна в умовах деєталінізації» порівняти та проаналізувати Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу УРСР» та «Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654-1954). Також існують інструменти для створення хронологічних ліній, що полегшують роботу у створенні візуалізації часових змін. До прикладу під час

вивчення Київської Русі в період правління Володимира Великого в 7 класі, завдяки генерації часових ліній, учні можуть зрозуміти з якою динамікою відбувалося піднесення Київської Русі.

Платформа History Alive використовує віртуальну реальність та 3D-моделювання, щоб візуалізувати та оживити історію. Програма Breakout EDU використовує різноманітні заходи та експонати, щоб ознайомити учнів з різними історичними темами. Versal — це інструмент часової шкали, який дозволяє переглядати та аналізувати історичні дані.

Canva також може бути однією з хороших програм на основі штучного інтелекту. З її допомогою учні можуть швидко створювати візуалізації, оскільки це програмне забезпечення, засноване на штучному інтелекті, генерує не лише дизайн, а й текст, і учням потрібно лише підтвердити його точність.

Цей інструмент дозволяє створювати історичні карикатури та графічні оповідання, що можуть допомогти на уроках історії, завдяки таким функціям:

- візуалізація історичних процесів (історичні події, персонажі, малюнки та карикатури можуть бути використані для полегшення навчання. До прикладу, під час вивчення періоду так званої «перебудови» з Історії України в 11 класі, завдяки ШІ учні можуть створити карикатуру, яка буде показувати епічність того періоду);

- активізація учнів (створення коміксів дозволяє учням висловити своє розуміння, розуміння та інтерпретацію історій. Створюючи комікси, учні розвивають творчі здібності, аналізуючи та вибираючи відповідні твори для показу. До прикладу, під час вивчення теми Запорізької Січі з Історії України у 8 класі, під час практичної роботи учні можуть створити комікс про пригоди Івана Сірка. Це допоможе їм закріпити знання з даної теми);

- викликати інтерес до предмета (використання наочних посібників може зробити вивчення історії цікавішим, в цьому може допомогти використання презентацій на уроці.);

- міждисциплінарний підхід (створення коміксів вимагає поєднання малювання, письма та історичних знань, що сприяє розвитку багатьох навичок).

Bing Image Creator – це програма на базі систем штучного інтелекту, яка допомагає створювати зображення на будь-яку тему [14]. Це також заохочує творчість серед учнів та поєднує історію із сучасністю. Наприклад, учні можуть візуалізувати античні будівлі, такі як піраміди, або навіть уявити цілі міста з різних епох. Також учні можуть зобразити портрети історичних постатей та порівнювати, як штучний інтелект сприймає їх на основі параметрів, заданих учнями. Наприклад, на Інтегрованому курсі з історії в 6 класі під час вивчення теми « Утворення Імперії Александра Македонського» завдяки штучному інтелекту учні можуть зобразити портрет Олександра Македонського.

Одним із найперспективніших аспектів використання штучного інтелекту в освіті є гейміфікація навчального процесу. Використання сучасних умов надає кандидатам на посаду вчителів можливості відпрацьовувати комунікативні навички, формати предметів, стратегії та знання предметів, а також розвивати перенесення знань у майбутню професійну кар'єру. Наприклад, CharacterAI можна використовувати як реальну модель, де учень виступає в ролі вчителя, а цифровий асистент (помічник вчителя) — учня [10], Classcraft — як реальну модель для гри [8], а ChatGPT та Gemini можна використовувати в ролі учнів для навчальної симуляції. Classcraft та TeachmateAI можуть допомогти у створенні навчальних ігор, домашніх завдань та вікторин, тоді як ChatGPT, Gemini та AI Assistant (На Урок) можуть генерувати ідеї та сценарії.

Одним із найпоширеніших і найпростіших методів подачі та отримання інформації є презентація. Це один із інструментів навчання в синхронному або асинхронному методі навчання. Вони дуже ефективно доповнюють інформацію, надану в підручнику. Презентація може слугувати своєрідним планом уроку для учнів, зосереджуючись на основних моментах та виділяючи

найважливіші речі, на які слід звернути увагу в першу чергу під час вивчення певної теми [43, с.170].

Один із варіантів заощадження часу, витраченого на підготовку презентацій для курсу, – це використання сервісів штучного інтелекту для створення презентацій.

Переваги сервісів штучного інтелекту для створення презентацій:

- заощадити час на створенні слайдів (упорядкування створених слайдів значно спрощує підготовку до виступу)
- використання шаблону, наданого сервісом (вам не потрібно шукати конкретний шаблон для обраної теми);
- наявність дизайну слайда, який можна налаштувати під ваші потреби;
- подання основної думки у формі тез та фотографії (за потреби) [43, с.171].

Одним із найпоширеніших сервісів штучного інтелекту, який допомагає у розробці презентацій є **Gamma App** (<https://gamma.app/uk>). Щоб згенерувати презентацію, потрібно вказати необхідну тему, вибрати кількість слайдів (у безкоштовній версії їх максимум 10), також необхідно вказати мову, якою буде зроблена презентація [54, с.120].

Наприклад, з Історії України 8 класу, під час вивчення теми «Україна та ранньомодерні імперії XVIII ст.» навчальною програмою передбачено вивчення культури в цей період, тому учні можуть зробити завдання на випередження, а саме: клас потрібно поділити на 3 групи і кожна група має створити презентацію про пам'ятки архітектури, образотворчого мистецтва та музики в добу українського барокко.

За допомогою Gamma можна створювати не лише презентації, але й документи та вебсайти [54, с.120]. Наприклад, на уроці Історії України в 11 класі під час вивчення теми «Україна в умовах деєсталінізації» навчальною програмою передбачено вивчення теми «Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод (Українська Гельсінська група/УГГ)», як практичне завдання учні можуть створити веб-сайт Української

Гельсінської групи, де вкажуть, що це за організація, чим займається, ознайомлять з членами організації і тд.

Hello History AI від Humy – це інструмент на основі штучного інтелекту, який надає можливість учням вести розмови з 400 різними історичними постатями. Інтерактивний підхід програми «Hello History AI» може допомогти учням краще зрозуміти історію, залучаючи їх до змістовних дискусій. Включаючи інтерв'ю з історичними постатями до своїх планів уроків, вчителі можуть запропонувати учням унікальний погляд на минуле, який виходить за рамки підручників. Одна з сильних сторін Hello History полягає в тому, що вона наголошує на історичній точності та контексті, можливо, більше, ніж ChatGPT чи CharacterAI. Як результат, вона більше сприяє структурованим урокам [11].

Наприклад, на уроці Всесвітньої історії у 8 класі під час вивчення теми «Османська імперія. Держави Східної Європи в XVII–XVIII ст.» навчальна програма передбачає вивчення періоду експансії Османської імперії, використовуючи програму Hello History, учні можуть поспілкуватися із султаном Сулейманом Пишним, задати йому конкретні запитання, які допоможуть їм краще зрозуміти причини його успіху та величі в експансіоністській політиці.

Google Arts & Culture AI – це насичений інтерактивний цифровий ресурс, який запрошує користувачів досліджувати мистецтво, науку, історію, технології та численні способи, якими ці дисципліни перетинаються одна з одною. Платформа дає учням змогу досліджувати контент різними способами, наприклад, розглядати об'єкти у 3D, переглядати відео на 360 градусів та здійснювати віртуальні експедиції, які поєднують зображення, відео та краєвиди вулиць у цілісний досвід. Вона співпрацює з різними музеями та культурними установами по всьому світу, тому достовірність їхньої інформації є безперечна. Завдяки цій платформі учні можуть відвідати культурні куточки цілого світу сидячи за партою [13].

Наприклад, в 9 класі із Всесвітньої історії вивчаючи тему «Європа та Америка в добу революцій та об'єднання» навчальною програмою передбачено вивчення Індустріальної революції в Західній Європі, тож можна запропонувати учням відправитися у віртуальну екскурсію і завдяки Google Arts & Culture AI показати промислову революцію із середини (<https://artsandculture.google.com/story/xQXx4Z7cSUF-qA>)

Diffit – це інструмент на базі штучного інтелекту, який може створювати текстові матеріали відповідно до заданої теми та навчального матеріалу. Він здатний створювати навчальні матеріали, словниковий запас, тести на розуміння та багато іншого, адаптовані до навчальної програми, може створювати робочі аркуші та завдання, що відповідають навчальній програмі, з короткими описами, ключовими словами, питаннями з вибором однієї правильної відповіді, питаннями з короткою відповіддю, питаннями з відкритою відповіддю та посиланнями на ресурси. Ці інструменти можна налаштовувати та завантажувати, що значно економить час, водночас гарантуючи, що всі учні можуть отримувати доступ до навчального матеріалу та взаємодіяти з ним у своєму власному темпі [11].

Ці ресурси можна редагувати та завантажувати, і вони заощаджують дорогоцінний час вчителів, водночас гарантуючи, що всі учні можуть отримати доступ до контенту та взаємодіяти з ним у своєму власному темпі.

Вчителі можуть використовувати даний сервіс для швидкої перевірки знань учнів, оскільки ця нейромережа може генерувати як тести так і запитання до певної теми.

The Historian's Friend – це сервіс створений на базі ChatGPT, він є допоміжним посібником в історичній науці, розроблений спеціально для того, щоб допомогти дослідити важливі історичні джерела. Він має на меті спростити процес історичного дослідження, надаючи поглиблений контекст та аналіз, а також пов'язуючи всі історичні джерела з відповідними історіями. Незважаючи на те, що The Historian's Friend є спеціалізованим інструментом, він може бути корисним доповненням для користувачів ChatGPT, яким

потрібно аналізувати або досліджувати історичні фотографії з науковою точністю [9].

History Timelines. Даний сервіс створений на основі систем штучного інтелекту для створення історичної хронології. Він дозволяє користувачам легко представити послідовність подій та пояснити, як ці події представлені. Щоб слідкувати за часовою шкалою, користувачам просто потрібно ввести подію або тему та потрібну дату. Історична хронологія дозволяє користувачам легко представити послідовність подій та пояснити, як ці події представлені. Щоб слідкувати за часовою шкалою, просто необхідно ввести необхідну подію або тему та потрібну дату. Одна з найкращих особливостей History Timelines – це можливість перевіряти хронології, надані користувачами, гарантуючи точність та достовірність інформації, яка в них міститься [11].

Наприклад, в 11 класі з Всесвітньої історії під час вивчення розділу «Облаштування повоєнного світу» навчальною програмою передбачено вивчення теми «Корейська війна 1950-1953 рр. та Карибська криза 1962 р. і загроза ядерної катастрофи. Спроби подолання міжнародних криз», тому використовуючи платформу History Timelines, учні можуть самостійно створити, проаналізувати та прокоментувати хронологію подій Корейської війни 1950-1953 рр. Це допоможе учням розвинути хронологічну, логічну та інформаційну компетентності.

Parlay. Дана платформа має можливість формувати письмові завдання або завдання для обговорення в реальному часі, пропонуючи такі функції, як маскування ідентифікації, коментування колег, подання шаблонів тощо. Крім того, він надає аналітику та уявлення про залученість та успішність студентів. Parlay особливо цінний для вчителів історії та суспільствознавства, які хочуть заохотити учнів до участі, співпраці та критичного мислення через структуровані, цілеспрямовані дискусії. Його потужний аналіз та аналітичні дані на основі штучного інтелекту роблять його ідеальним інструментом для сприяння розуміння історії, громадянської активності та розвитку необхідних навичок комунікації та співпраці [11].

В ньому є функція Письмового круглого столу, Усного круглого столу, звітності, бібліотека тем для обговорення, та Парлей Джин (асистент для обговорення зі штучним інтелектом). В даній платформі є можливість створювати власну бібліотеку тем, а є бібліотека інших користувачів [15].

На уроці платформу Parlay доцільніше буде використати на етапі перевірки домашнього завдання або на етапі систематизації знань – створивши, або письмовий круглий стіл, або усний. Дана платформа стане хорошим помічником у створенні цікавого та інтерактивного уроку.

Quizgecko – це платформа за допомогою якої вчителі можуть створювати різні типи запитань, включаючи запитання з вибором однієї правильної відповіді, «правда/неправда», короткі відповіді та запитання з розривом рядка. Вони також можуть завантажувати документи PDF, DOC та PPT для створення тестів. Тести можна генерувати на основі таких вимог, як обмеження в часі та хаотичні питання. Крім того, Quizgecko покращує процес навчання за допомогою передових функцій штучного інтелекту, таких як автоматичне ранжування та детальна звітність [12].

Дана платформа є досить зручна у користуванні, вона генерує як флеш-карти, так і питання. Наприклад учні можуть використовувати дану платформу для вивчення хронологій, термінів, періодизації, постатей тощо.

Оскільки технології штучного інтелекту все далі покращуються , ми можемо очікувати нових та захопливих способів використання штучного інтелекту в історичній освіті в найближчі роки, що зробить вивчення історичної науки більш цікавим та досконалим.

Інтеграція штучного інтелекту в освіту – це складне явище, яке також викликає значні етичні питання. Конфіденційність даних, захист даних, доступність, підзвітність та підтримка стосунків між вчителем та учнем – це важливі сфери, які потребують особливої уваги [66, с.212].

Слід додати, що застосування систем штучного інтелекту у викладанні історії не без труднощів. Деякі експерти побоюються, що штучний інтелект може бути використаний для створення сфальсифікованих або неточних

стверджень про минуле. Під час роботи з цифровими матеріалами учні можуть зіткнутися з недостовірними або неточними відомостями. Наприклад, у текстах з відкритих онлайн-ресурсів можуть траплятися хронологічні помилки чи перекручені інтерпретації історичних подій. Потрібно навчати учнів навичкам критичного мислення, роботі з джерелами, обов'язковій перевірці інформації через кілька авторитетних джерел, а також розвивати вміння аналізувати й виявляти помилки. Слід здійснювати добір матеріалів, адаптованих до українського контексту.

Інші побоюються, що штучний інтелект може деперсоналізувати навчання та послабити роль вчителя. Тому штучний інтелект слід використовувати відповідально та етично у викладанні історії. Зокрема, створювати проблемні запитання для роботи груп. Вчителі повинні ретельно вибирати ресурси, виходячи з достовірності та об'єктивності інформації. Вони також повинні критично оцінювати результати штучного інтелекту та заохочувати учнів робити те саме.

Окрім труднощів, існують також обмеження у використанні штучного інтелекту. Штучний інтелект наразі не може замінити людське судження та критичне мислення, які є вкрай необхідними для вивчення історії. Педагоги залишаються важливими у стимулюванні дискусій, допомозі учням інтерпретувати інформацію та розвитку їхніх навичок історичного аналізу.

Штучний інтелект заохочує динамічне соціальне навчання, об'єднуючи учнів в онлайн-співпраці. Поза межами фізичних стін класних кімнат ця цифрова взаємодія сприяє розвитку міжнародної мережі учнів та пропонує можливості для міжкультурної та міждисциплінарної співпраці. Але для повної реалізації трансформаційного потенціалу ШІ в освіті вкрай важливо вирішити пов'язані з ним проблеми та встановити правила, що гарантують етичне та відповідальне застосування цієї передової технології.

Загалом, штучний інтелект – це потужний інструмент, який робить уроки історії цікавішими, інтерактивнішими та ефективнішими.. Він може бути як помічником для вчителя (формування індивідуалізованої системи

навчання для учнів, перевірки на академічну недоброчесність, створення віртуальних екскурсій для учнів, розробка презентацій для уроку, створення інтерактивних ігор до уроку, створення завдань, автоматизоване оцінювання тощо), так і для учнів (онлайн – репетиторство, розробка презентацій для відповіді, аналіз історичних джерел, спілкування з історичними постатями тощо.) Однак важливо використовувати його на уроках історії відповідально, критично та дотримуватися принципів академічної доброчесності та принципів історизму в поєднанні з традиційними методами навчання. Завдяки постійному технологічному прогресу, майбутні очікування вказують на більш ретельне впровадження машинного навчання в освіту. Завдяки спільній роботі штучного інтелекту та освіти, методи навчання змінюються, як і сама ідея навчання. Важливо збалансувати нові ідеї та моральні принципи, коли ми розглядаємо ці варіанти. Таким чином, ми можемо гарантувати, що штучний інтелект у класі дасть учням сили та підготує їх до перешкод і можливостей, які виникають у світі, що постійно змінюється.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження знайшли своє відображення у висновках в контексті визначених у роботі мети і завдань.

1. Проаналізовано теоретичні основи формування цифрової грамотності та інформаційної безпеки здобувачів освіти. Головна мета цифрової грамотності зводиться до того, щоб допомогти здобувачам освіти стати ініціативними та свідомими учасниками суспільства в умовах діджеталізації. Основними компонентами цифрової грамотності є – інформаційна грамотність, медіа грамотність, технологічна грамотність, комунікативна грамотності, етика та безпека. У таких умовах не варто забувати і про інформаційну безпеку, яка несе в собі систему заходів, для збереження конфіденційності даних. В освіті це, зокрема, захист персональних даних учнів, персоналу, фінансові дані та інтелектуальна власність. Дана система розроблена для того, щоб запобігти неправомірному отримання, передачі, модифікації, оприлюднення або видалення даних. Ключову загрозу інформаційній безпеці в освітньому процесі становлять: кібератаки, внутрішні загрози, людська помилка; фізичні загрози тощо.

2. Досліджено досвід інших країн щодо інтеграції штучного інтелекту в освітній процес. Згідно з Пекінським консенсусом прийняті такі основи впровадження штучного інтелекту в освіту шляхами : планування ШІ в освітній політиці; застосування ШІ в процесі викладання, на користь розширення прав та учителів; використання ШІ в навчанні та для оцінки успішності; розвиток цінностей і навичок, необхідних для життя та роботи в епоху штучного інтелекту; використання штучного інтелекту для надання можливостей навчання протягом усього життя для всіх; використання ШІ для забезпечення гендерної рівності; забезпечення етичного, прозорого та перевіреного використання освітніх даних та алгоритмів; моніторинг, оцінка та дослідження; фінансування, партнерство та міжнародна співпраця.

3. Проаналізовано чинні нормативно – правові документи, які регламентують принципи застосування штучного інтелекту. В Україні це Розпорядження кабінету Міністрів України №1556-р від 02.12.2020 р.: Про Концепцію розвитку Штучного інтелекту в Україні до 2030 р., цей документ регламентує напрямки розвитку ШІ в Україні та механізм його розвитку. У США таким документом є Національний стратегічний план досліджень і розробок у галузі штучного інтелекту. Він визначає вісім ключових напрямків розвитку для федеральних інвестицій, а саме: безпека, етика, прозорість а інтероперабельність систем ШІ. В Європейському Союзі порядок використання штучного інтелекту регламентується Законом про штучний інтелект (2024). Це нормативно - правовий документ, який спрямований на регламент використання, розробки та інтеграції систем штучного інтелекту в Євросоюзі.

4. Визначено поняття термінів: штучний інтелект, цифрова грамотність, інформаційна безпека, кіберзагроза. Штучний інтелект – це галузь науки і техніки, яка створює інтелектуальні машини та комп'ютерні програми для виконання різних завдань, що потребують людського інтелекту. Це система, яка імітує різні функції, які може виконувати людина.

Цифрова грамотність – це комплекс навичок, необхідних людині для доступу, навігації, розуміння та внеску в сучасну цифрову інформаційну економіку. Іншими словами, це набір навичок, необхідний людині для того, щоб бути активним членом сучасного світу, опосередкованого Інтернетом. Щоб вважатися цифрово грамотною, людина повинна розуміти: як використовувати сучасні цифрові технології для доступу до інформації, як маневрувати у складній мережі інформації, що надається цифровими технологіями, як «читати» та розуміти повідомлення на цифрових носіях, та як вона може зробити свій внесок у цифрову інформаційну економіку, використовуючи цифрові технології.

Кіберзагроза – це це зловмисна дія, спрямована на пошкодження даних, викрадення даних або порушення цифрового життя загалом. Кіберзагрози

включають комп'ютерні віруси, витоки даних, атаки типу «відмова в обслуговуванні» (DoS) та інші вектори атак.

Інформаційна безпека – це комплекс заходів, спрямованих на захист інформації від несанкціонованого доступу, використання, розголошення, зміни, знищення або порушення її цілісності.

5. Охарактеризовано виклики та перспективи розвитку використання штучного інтелекту в освіті. Не зважаючи на ефективність впровадження ШІ в освіту, деякі виклики в його інтеграції все ж існують. По – перше, штучний інтелект є дороговартісною технологією; по – друге, можливість упередженої інформації; по – третє, можливість академічної недоброчесності; по – четверте, етичне питання; по – п'яте, можливий опір з боку вчителів; по – шосте, із появою нових технологій, може зміститися фокус досліджень із загального інтелекту. Та окрім викликів та проблем, впровадження штучного інтелекту в освіту несе за собою і ряд певних переваг, які не тільки полегшать процес навчання для здобувачів освіти, допоможуть покращити результати навчання, а й покращать викладання та роботу педагогів. По – перше, це персоналізація навчання; по – друге, покращення результатів навчання; по – третє, розширений доступ до освіти; по – четверте, раціональне використання часу вчителя; по – п'яте, розвиток нових навичок; по – шосте, автоматизоване оцінювання; по – сьоме, прогнозна аналітика.

6. Окреслено значення інтеграції штучного інтелекту в освіті. Дослідження штучного інтелекту розпочалися в 1954 році, а вже в 1956 році відомий американський вчений Дж. Маккарті окреслив значення штучного інтелекту. На його думку, вивчення будь-якої проблеми слід планувати, виходячи з припущення, що всі компоненти навчання та інтелекту можна описати настільки точно, що можна створити машини для їх імітації. У галузі освіти ШІ застосовується для розробки інноваційних методів навчання, щоб забезпечити персоналізований підхід для кожного учня. ШІ має значний потенціал для покращення освітньої системи. ШІ – системи можуть зробити повний аналіз таких даних про учнів, як стиль і темп навчання та інтереси, щоб

адаптувати навчальний процес до потреб кожного. З його допомогою вчитель може перекласти рутинні завдання на автоматизовані системи, такі як оцінювання, надання зворотного зв'язку та ведення обліку.

7. Розглянуто всі аспекти впровадження штучного інтелекту на уроках історії. За його допомогою учні мають можливість глибше досліджувати та аналізувати історичні події, легше засвоювати складний матеріал та розвивати критичне мислення. Зокрема, ШІ здатен забезпечити індивідуалізацію навчальних траєкторій, адаптивне оцінювання знань, автоматизацію рутинних адміністративних завдань і вдосконалення систем зворотного зв'язку. Одним із його інструментів є ChatGPT, – це інструмент на основі штучного інтелекту, який є цінним доповненням до уроків історії. ChatGPT можна використовувати для створення діалогів історичних постатей, для аналізу історичних документів, створення історичних сюжетів, проведення історичних турнірів, перекладу історичного джерела іноземною мовою. Окрім чат – ботів є також програми для аналізу зображень, вони допомагають учням проаналізувати, визначити та класифікувати артефакти, до прикладу, такі як зображення керамічної фігури богині – матері.; є інструменти для створення хронологічних ліній ; ШІ- інструменти для перетворення аудіо- або відеоматеріалів в текст. На уроках історії, для поглибленого та цікавішого її вивчення, можна використати такі, як: Canva (цей інструмент дозволяє створювати історичні карикатури та графічні оповідання); Bing Image Creator (програма на базі систем штучного інтелекту, яка допомагає створювати зображення на будь-яку тему); Gamma App (програма на базі ШІ, яка дозволяє генерувати презентації, документи та веб-сайти); Hello History AI (дає можливість учням вести розмови з 400 різними історичними постатями); Google Arts & Culture AI (з його допомогою учні можуть відвідати віртуальні екскурсії); Diffit (інструмент на базі штучного інтелекту, який може створювати текстові матеріали відповідно до заданої теми та навчального матеріалу); The Historian's Friend (сервіс створений на базі ChatGPT є допоміжним посібником в історичній науці, розроблений

спеціально для того, щоб допомогти дослідити важливі історичні джерела); History Timelines (сервіс на базі ІІІ для створення хронологій); Rerlay (письмові завдання або завдання для обговорення в реальному часі); Quizgesko (платформа за допомогою якої вчителі можуть створювати різні типи запитань, включаючи запитання з вибором однієї правильної відповіді, «правда/неправда», короткі відповіді та запитання з розривом рядка).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Нормативні документи

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Розпорядження Кабінету міністрів України №1556-р від 02.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.05.2025)
2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934> (дата звернення: 10.05.2024)
3. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення: 12.05.2025)
4. Про освіту. Закон України №2145-VIII від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.05.2024)
5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 19.05.2025)
6. РЕГЛАМЕНТ (ЄС) 2024/1689 Європейського парламенту та Ради від 13 червня 2024 р. *Офіційний журнал Європейського Союзу*. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj> (дата звернення: 21.05.2025).

II. Медійні джерела.

7. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти. Київ, 2024. 61 с. *МОН*. URL: <Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf> (дата звернення: 16.05.2025).

8. Чайка О. Classcraft як адаптивна платформа для персоналізації навчального контенту. *Urok.ua*. 25 червня 2023 р. URL:https://urok.osvita.ua/materials/lessons_summary/classcraft-ak-adaptivna-platforma-dla-personalizacii-navcalnogo-kontentu/ (дата звернення: 19.05.2025).
9. Breen B. The Historian's Friend: GPT для аналізу історичних джерел *There'sAnAIForThat*. 2 липня 2025 р. [Електронний ресурс]. URL:<https://theresanaiforthat.com/gpt/the-historian-s-friend/> (дата звернення: 18.05.2025).
10. About Character.AI. *Character.AI*. URL : <https://character.ai/about> (дата звернення: 18.05.2025).
11. Daccord T. AI Tools for History Teachers. Top Tools for Social Studies Education. *TOM DACCORD*. URL:<https://www.tomdaccord.com/ai-tools-for-history-teachers> (дата звернення: 19.05.2025).
12. Daccord T. AI Tools for Quizzes and Flashcards. *TOM DACCORD*. URL:<https://www.tomdaccord.com/ai-tools-for-quizzes-and-flashcards> (дата звернення: 19.05.2025).
13. Google Arts & Culture. Teacher Guide. *Google Arts & Culture*. URL: https://storage.googleapis.com/lesson-plans/Google-Arts-Culture_Teacher-Guide.pdf (дата звернення: 23.05.2025).
14. Bing Image Creator. *Microsoft*. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.microsoft.com/en-us/bing/features/bing-image-creator/>(дата вернення: 23.05.2025).
15. How It Works. Parlay Universe. *Parlay Ideas*. URL: <https://parlayideas.com/how-it-works/> (дата звернення: 23.05.2025).
16. Smarter Parental Control and Protective Monitoring. Your own AI for safe and secure digital experiences. *Safe Lagoon*. URL: <https://safelagoon.com/> (дата звернення: 20.05.2025).

III. Статті і монографії

17. Авер'янова Н., Воропаєва Т. Інформаційна безпека України: соціально-філософські аспекти. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 10 (86). С. 297-303.

18. Аніщук В. Інформаційна безпека як об'єкт посягання злочинів проти основ національної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Вип. 2 (77). С. 139-143.
19. Бородкіна І. Л., Бородкін Г. Цифрова грамотність як фактор реформування вищої школи. *Молодий вчений*. 2017. Вип. 8 (48). С. 395-399.
20. Будник О. Підготовка вчителя до розвитку цифрової грамотності учнів Нової української школи. *Освітні обрії*. 2020. Вип. 50 (1). С. 140-145.
21. Візнюк І., Буглай Н., Куцак Л., Поліщук А., Киливник В. Використання штучного інтелекту в освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. Вип. 59. С. 14-22.
22. Гаврілова Л. Г., Воронова Н. С. Цифрова культура як феномен сучасного інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2018. Вип. 48. С. 21-34.
23. Гаврілова Л., Топольник Я. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 61. № 5. С. 1–14.
24. Гриценко А. Особливості використання сучасних мультимедійних навчальних засобів з історії у закладах освіти. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2019. № 1. С. 16-22.
25. Гриценко А. П. Можливості використання ІТ-технологій у ході впровадження модельних навчальних програм громадянської та історичної освітніх галузей базової середньої освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Сер. : Педагогічні науки. 2022. Вип. 1 (48). С. 108-117.
26. Гриценко А. П. Особливості структури професійної компетентності майбутніх учителів історії в інформаційному суспільстві. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 68 : збірник наукових праць. 2019. С. 61-64.

27. Гриценко А.П. Формування медіаграмотності вчительства засобами «Вікіпедії» в умовах Нової Української школи. Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. 2020. Вип. 8. С. 3-7.
28. Гриценко А.П., Ухналь О.М. Педагогічні умови формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів історії у процесі професійної підготовки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. 2022. Вип. 85. С. 74-79.
29. Гуревич Р., Коношевський Л., Коношевський О., Воєвода А., Люльчак С. Інтеграція штучного інтелекту в сферу освіти: проблеми, виклики, загрози, перспективи. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовців фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2024. Вип. 72. С. 171–186. doi:10.31652/2412-1142-2024-72-170-186.
30. Дубінський В. Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. *Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*, 2019. 86 с.
31. Жовнірчик Л. І., Жовнірчик А. Р. III і відкрита наука в освітній сфері *The 11th International scientific and practical conference "Innovative development of science, technology and education"* (1–3 серпня 2024 р., Ванкувер, Канада). Vancouver: Perfect Publishing, 2024. 459 с.
32. Зацерківна М., Халіманенко В. Роль штучного інтелекту в інформатизації освіти: перспективи та виклики. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. Вип. 6 (2). С. 274-283.
33. Іваницький Р.І., Ковальчук О.Я., Попіна С.Ю. Проблеми та виклики цифрової освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи: матеріали II міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції з нагоди святкування 30-річчя

кафедри інформатики та методики її навчання (Тернопіль, 8-9 листопада 2018 р.). ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. С. 190–192.

34. Інноваційна педагогічна діяльність як чинник формування життєтворчої компетентності здобувача освіти : моногр. [Нічуговська Л. І., Ніколенко Л. М. та ін.]; уклад. : Криворотько А. О. О., 2022. 484 с.

35. Казаков Г., Точіліна І. Використання Chat GPT у викладанні історії в закладах середньої освіти: погляд вчителя *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2024. Вип. 1 (7). С. 42–51.

36. Кіндратець О. Проблеми цифрової трансформації освіти. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2019. С. 59–60.

37. Коваленко, В.В.Осипчук, Т.О. *Теоретичні підходи щодо визначення проблеми розвитку цифрової компетентності з кібербезпеки вчителів закладів загальної середньої освіти* *Інноваційна педагогіка*, 2 (67). с. 264-269. ISSN 2663-6085

38. Кремень В. та ін. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. В.4 (2). С. 1-49.

39. Крупенина Н. А., Сабадош В. І. Роль викладачів у нову епоху дистанційного навчання та штучного інтелекту. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Вип. 10 (16). С. 565-578.

40. Кудлай В. О. Формування цифрової грамотності особистості в сучасному інформаційному просторі. *Записки з українського мовознавства*. 2019. Вип. 2 (26). С. 160-168.

41. Кудлай В. Цифрова грамотність особистості в контексті розвитку інформаційного суспільства. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія*. 2015. Вип. 10. С. 97-104.

42. Мар'єнко М. Коваленко В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*. 2023. Вип. 38 (1). С. 48-53.

43. Мар'єнко М. Методичні засади використання сервісів штучного інтелекту для генерації презентацій для професійного розвитку вчителів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 218. С. 168–173. DOI: [10.36550/2415-7988-2025-1-218-168-173](https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-218-168-173)
44. Міхровська, М. С. Цифрова термінологія в публічному управлінні: від оцифровування до цифрового урядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Вип.6. С. 142-144.
45. Морзе Н. В., Варченко-Троценко Л. О., Терлецька Т. С., Смирнова-Трибульська Є. М. Штучний інтелект у ролі асистента вчителя початкової школи. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє Е-середовище сучасного університету»*. 2023. Вип. 15. С. 97-115.
46. Овчарук О. Сучасні вимоги до цифрової грамотності в системі шкільної освіти: на основі рамки цифрової компетентності DigComp 2.0. *Нова педагогічна думка*. 2017. Вип. 4. С. 32-35.
47. Панухник О. Штучний інтелект в освітньому процесі та наукових дослідженнях здобувачів вищої освіти: відповідальні межі вмісту ІІІ. *Галицький економічний вісник*. Т. : ТНТУ, 2023. Том 83. № 4. С. 202–211.
48. Радзієвська О. Г. Інформаційна грамотність та цифрова нерівність: забезпечення дитини в сучасному інформаційному просторі. *Інформація і право*. 2017. Вип. 1 (20). С. 92-103.
49. Северина Л., Здоровець О., Беляєва О. Цифрова трансформація освіти. *Педагогічні науки та освіта*. Випуск XLIV–XLV. 2023. С. 76–83.
50. Сікора Я. Б., Марчук Н. А., Нестеров В. Ф. Технології майбутнього: роль штучного інтелекту у персоналізованому навчанні. *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки»)*. 2024. Вип. 29. С. 526-537.
51. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія / А.І.Шевченко, С.В.Барановський, ін. [За заг. ред. А.І.Шевченка]. Київ: ІПШІ, 2023. 305 с.

52. Сухіх А. С. Особливості формування цифрової грамотності дітей підліткового віку в аспекті онлайн-безпеки. 2020. С.106-108.
53. Терепищий С. Медіаграмотність в епоху штучного інтелекту: інтеграція інструментів і методів штучного інтелекту в сучасні педагогічні підходи. Педагогіка. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 60. Т. 4. 2023. С. 195–202.
54. Тітова Л. Добір сервісів на основі штучного інтелекту для створення візуального навчального контенту. *Міжнародний науковий журнал освіти та лінгвістики*. 2024. Вип.3(2). С.114–125.
<https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240302.13>
55. Шпарик О. Цифрова трансформація середньої освіти: спільні стратегічні вектори США та країн ЄС. *Український педагогічний журнал*. 2022. Вип. 3. С. 33-43.
56. Al-Huwail, Nabeil, et al. "Artificial Intelligence in Education: Perspectives and Challenges." *International Journal of Interactive Mobile Technologies* 19.4 2025. Vol.19. №04. P.26-47.
57. Buckingham, David. "Defining digital literacy-What do young people need to know about digital media?." *Nordic journal of digital literacy*. 10 Jubileumsnummer. 2015. P. 21-35.
58. Cardona, M., Rodríguez, R. & Ishmael, K., 2023. AI in Education: Insights and Recommendations for Teaching and Learning, *Office of Educational Technology*. 22 May 2025. URL:<https://coilink.org/20.500.12592/rh21zz>
59. Dayal G., Verma P., Sehgal S. A comprehensive review on the integration of artificial intelligence in the field of education Leveraging AI and Emotional Intelligence in Contemporary Business Organizations. 2024. P. 331–349.
60. Gursoy F., Kakadiaris I. A. Artificial intelligence research strategy of the United States: Critical assessment and policy recommendations. *Frontiers in Big Data*. 2023. Vol. 6. Article 1206139.
DOI: <https://doi.org/10.3389/fdata.2023.1206139> (дата звернення: 18.05.2025).

61. Khreisat M. N., та ін. Ethical implications of AI integration in educational decision making: Systematic review. *Educational Administration: Theory and Practice*. 2024. Vol. 30, № 5. P. 8521–8527. URL: https://www.researchgate.net/publication/380855490_Ethical_Implications_Of_AI_Integration_In_Educational_Decision_Making_Systematic_Review (дата звернення: 22.05.2025).
62. Lankshear C., Knobel M. Digital literacy and Digital Literacies: policy, pedagogy and research considerations for education. *Nordic Journal of Digital Literacy*. 2015. Vol. 10. Jubileumsnummer. P. 8–20.
63. Milenkova V., Lendzhova V. Digital Citizenship and Digital Literacy in the Conditions of Social Crisis Computers. 2021. Vol. 10, № 4. Article 40. DOI: <https://doi.org/10.3390/computers10040040> (дата звернення: 20.05.2025).
64. Forum-SOIS, 2024: Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя : збірник матеріалів (наукових праць, тез доповідей) 6-го Міжнародного науково-практичного WEBфоруму. 2024. Вип. 5. 389 с.

III. Матеріали конференцій, підвищення кваліфікації

65. Сухорукова М. Вплив штучного інтелекту на освіту. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів та студентів «Інформаційні технології в сучасному світі: дослідження молодих вчених» (27–28 лютого 2025 р.). 2025. С. 189.
66. Технології доброчесного використання штучного інтелекту у сфері освіти та науки : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 31 липня – 10 вересня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 276 с.
67. UNESCO. Beijing Consensus on Artificial Intelligence and Education: International Conference on Artificial Intelligence and Education, Planning Education in the AI Era: Lead the Leap, Beijing, 2019. Paris: UNESCO, 2019. 70 р. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368303> (дата звернення: 23.05.2025).

III. Підручники і посібники

68. Міністерство освіти і науки України. *Навчальна програма з історії (всесвітня історія та історія України) для 6–11 класів*. Уклад.: Л. М. Гриневич (голова), В. О. Арістов, Г. А. Байкеніч, К. П. Баханов, Ж. М. Гаврилюк ... [і ін.]. Наказ МОН № 521.

69. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власов. Київ: ТОВ «*КОНВІ ПРІНТ*», 2018. 208 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

План-конспект уроку із предмету “Історія України”

Урок: 7

Дата:

10 клас

Тема: Проголошення Української Народної Республіки (УНР)

Мета:

навчальна:

- проаналізувати причини і наслідки “Жовтневої революції”; /логічна
- встановити причинно-наслідкові зв’язки внутрішньої і зовнішньої політики УЦР; /інформаційно-логічна
- розглянути III Універсал УЦР; / інформаційна

розвивальна:

- закріпити знання учнів та отримати нові (на основі письмових та усних відповідей, Роботи з документами та таблицею);/логічна, хронологічна
- закріпити вміння учнів з роботу з історичними документами (на основі документів: ”Заклик генерального секретаріату центральної ради до всіх громадян України у зв’язку з повстанням у Петрограді” та уривку із « Третього Універсалу Української Центральної Ради»); /інформаційна
- розвивати вміння аналізувати історичні факти, події та явища (на основі онлайн платформи Learningapps); /аксіологічна, логічна, цифрова
- розвивати вміння працювати в команді (на основі командної роботи “Порівняти другий та третій універсали”);/логічна
- розвивати навички роботи з історичними персоналіями (на основі біографій Винниченка, Петлюри);/логічна, інформаційна
- формувати вміння визначати вплив історичних подій на майбутнє (на основі розповіді про прорахунків УЦР в III Універсалі);/ логічна
- формувати навички роботи з онлайн платформами (на основі завдань на цифровій платформі Learningapps);/інформаційна, цифрова

розвивати вміння порівняння(на основі командної роботи “Порівняти другий та третій універсали” та створення таблиці “Програма дій уряду за III Універсалом -

Прорахунки ЦР в листопаді – грудні 1917 р.”);/інформаційно-логічна

- формувати хронологічну компетентність (на основі хронологічної відповідності); /хронологічна
- Формувати просторову компетентність (на основі аналізу кордонів України за універсалами)/ просторова,
- розвивати вміння висловлювати власну думку (на основі питань по даній темі) /мовленнєва, аксіологічна

виховна:

- виховувати почуття поваги до Української революції 1917-1921 р.(на основі універсалів); /особиста, інформаційна
- виховувати інтерес до історичних персоналій (історичний пазл та відповідності з Learningapps) ; /Інформаційна
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань;/мовленнєва
- виховувати вміння працювати в колективі (на основі командної роботи “Порівняти другий та третій універсали”);/мовленнєва, комунікативна
- виховувати любов до Батьківщини та її історії (на основі розповіді про Проголошення Української Народної Республіки (УНР))/ громадянська, особиста,
- розуміти недоліки компромісної політики УЦР / особиста,
- виховувати відповідальність за свої вчинки на прикладі Ультиматуму Раднаркому і відповіді на нього УЦР/ аксіологічна,
- розвивати економічну грамотність на основі недоліків економічної політики УЦР)/ економічна

Тип уроку: Урок засвоєння нового матеріалу

Обладнання: підручник Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. — Харків : Вид-во «Ранок», 2018. — 240 с. : іл, ноутбук, проєктор.

Основні терміни: Всеросійський з'їзд робітничих і солдатських депутатів, Раднарком, III Універсал, Українська Народна Республіка.

Основні дати :

25 жовтня (за старим стилем — 7 листопада) 1917 р. — більшовицький переворот у Петрограді;

29—30 жовтня 1917 р. — збройна боротьба в Києві між більшовиками та військами КВО;

31 жовтня 1917 р. — перехід влади в Києві до УЦР;

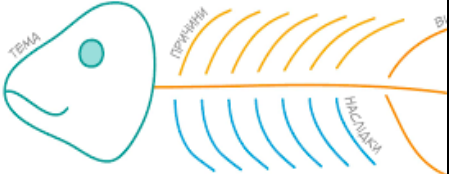
7 листопада 1917 р. — III Універсал УЦР;

Персоналії : Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Симон Петлюра.

План уроку:

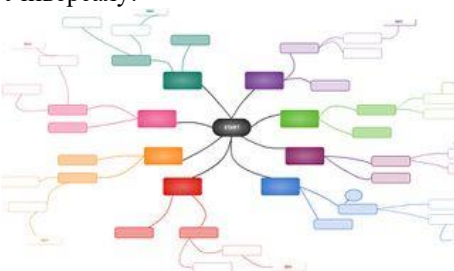
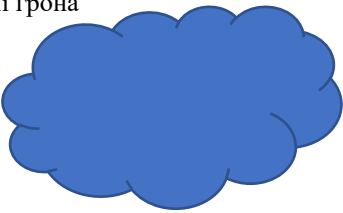
1. Прихід до влади більшовиків у Росії та реакція на це в Україні.
2. III Універсал УЦР. Проголошення Української Народної Республіки (УНР).
3. Внутрішня та зовнішня політика УЦР після проголошення УНР.

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Привітання з учнями та перевірка присутності. Побажання продуктивного заняття.		
10 хв	II. Перевірка домашнього завдання.		<u>Письмове завдання:</u> - Охарактеризуйте зміст I Універсалу УЦР. - Опишіть основні положення компромісу між УЦР та Тимчасовим урядом, закріплені в II Універсалі. - У чому полягало загострення відносин між УЦР та Тимчасовим урядом восени 1917 р.? <u>Усна відповідь:</u> - Коли було оприлюднено I Універсал УЦР? Микитюк - Хто очолив Генеральний Секретаріат у червні 1917 р.? Федорин - Коли відбулося повстання полуботківців? Вексей - Де була максимальною більшовизація рад? Прокоп'юк - Хто став командувачем Першого Українського корпусу? Минта <u>Робота біля дошки:</u> Заповнити фішбоун II Універсал УЦР та його наслідки 	Логічна аксіологічна Хронологічна просторова Логічна
1 хв	III. Мотиваційний етап.		За допомогою відеогенератора Vidnoz AI показую новинний репортаж про проголошення УНР	інформаційна

2 хв	IV. Актуалізаційний етап.		1. Яку епоху ми вивчаємо? Стецяк 2. Які риси цієї епохи? Кварценюк	Аксіологічна Логічна
21 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу.	1. Прихід до влади більшовиків у Росії та реакція на це в Україні. 7 листопада (25 жовтня) 1917 р. у Петрограді більшовики в результаті збройного виступу (Жовтневого перевороту) повалили Тимчасовий уряд. II Всеросійський з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів утворив новий російський уряд — Раду народних комісарів (РНК) на чолі з В. Леніном, а Росію проголосив Республікою Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів (радянською Росією). Щоб привернути на свій бік більшість населення країни, більшовики оприлюднили Декрет про мир і Декрет про землю, які відбивали головні прагнення народу в революції, що тривала з лютого 1917 р. в Російській імперії. Декрет про мир закликав усі воюючі держави негайно припинити війну та почати переговори про справедливий, демократичний мир без будь-яких умов. Декрет про землю скасовував приватну власність на землю, надавав право користування землею всім громадянам Росії, що виявляли бажання обробляти її власного працею. Крім того, більшовики в містах, де їх вплив був значним, рішуче брали владу до своїх рук. Методи, якими діяли більшовики, не були підтримані більшістю політичних сил Росії. До того ж зберігалася чимало прихильників Тимчасового уряду й відновлення монархії. Тому поширення влади більшовиків за межами столиці супроводжувалася збройною боротьбою з антибільшовицькими силами. Проте їх розрізненість і невідповідність дала змогу більшовикам досить швидко нейтралізувати противників. Інакше складалася ситуація в Україні. Одержавши повідомлення про події в Петрограді, у Києві Мала Рада УЦР зібралася разом із представниками різноманітних громадських організацій	<u>Вставте пропущені слова</u> https://learningapps.org/display?v=p4jfh_sabc21 Який новий уряд було створено в Росії після Жовтневого перевороту і хто очолив цей уряд? Івасюта <u>Документ</u> ЗАКЛИК ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ДО ВСІХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОВСТАННЯМ У ПЕТРОГРАДІ (9 листопада 1917 р.) У Петрограді зчинилися криваві події, що загрожують погубити здобутки революції. Частина людності Петрограда, за проводом більшовиків, повстала озброєно проти Тимчасового уряду й хоче накинати свою волю всій Російській республіці. Генеральний Секретаріат України, як вища краєва влада, створена Українською Центральною Радою та стверджена Тимчасовим урядом, закликає людність України до спокою. Разом з усіма революційними силами України Генеральний Секретаріат буде рішуче боротися з усякими спробами підтримувати петроградське повстання. Громадяни України! Виявіть себе вірними оборонцями волі й ворогами анархії, яка може віддалити Всеросійські та Всеукраїнські Установчі збори та привести до загибелі рідний край. 1) Як, судячи з документа, Генеральний Секретаріат оцінював більшовицький переворот? Чим була викликана така оцінка? Павлишин 2) Чому Генеральний Секретаріат, маючи напружені відносини з Тимчасовим урядом, не підтримав більшовицький переворот? Стецяк	Цифрова Логічна Громадянська інформаційна Громадянська Логічна Громадянська Аксіологічна

	на закриті засідання, на якому було створено Крайовий Комітет з охорони революції в Україні. Комітет у відозві до населення заявив, що його влада поширюється на дев'ять українських губерній і що він відповідальний перед УЦР. Також з осудом більшовицького перевороту виступила Мала Рада УЦР, Генеральний Секретаріат і III Всеукраїнський військовий з'їзд, який у цей час (2—11 листопада 1917 р.) працював у Києві. Із делегатів з'їзду був навіть сформований спеціальний полк для захисту революції. Але Крайовий Комітет не зміг організувати своєї роботи та передав свої функції Генеральному Секретаріату. Після осуду подій у Петрограді з його складу вийшли більшовики. Також Комітет не знайшов спільної мови зі штабом Київського військового округу (КВО), який підтримував повалений Тимчасовий уряд і мав під своїм командуванням значні військові сили. Розв'язання ситуації прискорив штаб КВО, який 10 листопада 1917 р. заарештував більшовицький ревком і почав роззброєння загонів Червоної гвардії. У відповідь більшовики утворили новий ревком, і в місті спалахнули бої, що тривали три дні без визначення переможця. Тоді 13 листопада у протистояння втрутилися війська УЦР, які зайняли ключові пункти й установи міста. Ворогуючим сторонам запропонували зупинити боротьбу. Спеціальна комісія виробила умови припинення вогню: звільнялися заарештовані члени більшовицького ревкому, штаб КВО виводить війська з міста й розформовує добровольчі офіцерські дружини. У такий спосіб УЦР перебрала владу до своїх рук. Більшовики визнали її крайовим органом влади в Україні. Генеральний Секретаріат призначив командувачем КВО свого представника — підполковника В. Павленка. 14 листопада 1917 р. голова ГС УЦР В. Винниченко розіслав телеграму в усі українські губернії, радам, армійським комітетам про перехід влади в краї до УЦР. Також було заявлено, що влада Генерального Секретаріату	Чому Крайовий Комітет не зміг ефективно виконувати свої функції? Цюняк Як розвивалася ситуація в Києві після арешту більшовицького ревкому? Микитюк Які рішення було прийнято Центральною Радою після встановлення контролю над Києвом? Тринчук Як відреагували інші політичні сили на рішення Центральної Ради? Гопак Документ Із «Третього Універсалу Української Центральної Ради» 1. У чому, на вашу думку, полягало історичне значення цього документу для українського державотворення? 2. У чому, на вашу думку, виявилась непослідовність Української Центральної Ради? Історичний пазл Скласти пазл, назвати персоналію то описати її діяльність https://www.jigsawplanet.com/?rc=play&pid=0c404caef917	Логічна Логічна Логічна Інформаційна Громадянська Логічна Інформаційна
--	---	--	---

	поширюється додатково на території, де більшість населення складали українці: Катеринославщину, Харківщину, материкову Таврію, Холмщину, частину Курщини та Воронежчини. Того самого дня влада УЦР і ГС була визнана всіма політичними силами. Зазнавши поразки в Києві, більшовики не збиралися відмовлятися від влади в Україні. У листопадові (жовтневі) дні їм удалося захопити владу в Луганську, деяких районах Донбасу й кількох містах смуги Подільської та Волинської губерній, у яких перебували збільшовизовані частини російської армії. Також вони мали своє представництво в інших радах, які після падіння Тимчасового уряду перебрали владу до себе на місцях. 17 листопада 1917 р. на розширеному засіданні Рад робітничих і солдатських депутатів у Києві керівник міської організації більшовиків Г. П'ятаков запропонував план мирного усунення УЦР від влади. Він передбачав, скориставшись популярністю більшовиків у масах, скликати Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів, який мав би переобрати і перетворити Українську Центральну Раду на керівний центр рад на зразок російського Центрального виконавчого комітету рад. Але цей план був не єдиним. Також передбачалося й силове усунення УЦР як внутрішніми, так і зовнішніми більшовицькими силами, а саме: робітничі страйки проти політики УЦР; створення військово-революційного комітету для нового повстання (грудень 1917 р.), захоплення загонами Червоної гвардії влади на місцях; спрямування збільшовизованих частин російської армії (2-й гвардійський корпус) на Київ для його захоплення; ультиматум Раднаркому Росії за підписом В. Леніна та Л. Троцького 17(4) грудня 1917 р.; спрямування більшовицьких військ в Україну під загальним командуванням В. Антонова-Овсієнка. 2. III Універсал УЦР. Проголошення Української Народної Республіки (УНР). Тим часом Центральна Рада продовжила курс на будівництво держави. 20 листопада 1917 р. на	 Командна робота Порівняти третій та другий універсал. Учні діляться на 2 команди. Перша команда озвучує мінуси обох універсалів, а друга декламує їх плюси. + - Створіть інтелект-карту III го Універсалу: Які були наслідки невизначеності щодо поняття "нетрудові господарства" для реалізації земельної реформи? Федорин Земельне питання в планах УНР? У формі грона Робота з таблицею Скласти таблицю: Програма дій уряду за III Універсалом. Прорахунки ЦР в листопаді – грудні 1917 р.	Логічна Просторова Самовиражен ня Культ.обізнан ість Цифрова Логічна Аксіологічна Економічна Аксіологічна Математична Інформаційна Особистісна Навчання протягом життя
--	---	---	--

	засіданні Малої Ради було обговорено й прийнято III Універсал. Новий розлогий документ містив такі основні положення: Україна проголошувалася Українською Народною Республікою; - до Установчих зборів уся влада в Україні переходить до УЦР і Генерального Секретаріату; - територія УНР визначається в межах Київщини, Поділля, Волині, Чернігівщини, Полтавщини, Харківщини, Катеринославщини, Херсонщини, Таврії (без Криму). Остаточні кордони УНР, а також прилучення частини Курщини, Холмщини, Воронежчини, так і суміжних областей, де більшість населення українське, «має бути встановлене по згоді зорганізованої волі народів»; - скасовувалося право власності на землю поміщиків та інших нетрудових господарств, а також на удільні, монастирські, кабінетні та церковні; - земля проголошується власністю народу й передається йому без викупу; негайне прийняття закону про порядок користування земель обраними Земельними комітетами до Українських Установчих зборів; - установлювався 8-годинний робочий день для робітників; - установлення разом із робітниками державного контролю над продукцією в Україні, її виробництвом і розподілом; - давалася обіцянка негайно розпочати мирні переговори; - проголошувалося скасування смертної кари; - надання повної амністії всім політичним в'язням і засудженим; - декларувалася реформа судочинства, «привести його до згоди з правними поняттями народу»; «вжити всіх заходів до закріплення й поширення прав місцевого самоврядування»; - проголошувалися свободи слова, друку, віросповідань, зібрань, страйків, недоторканність, помешкання, можливість уживання різних місцевих мов у відносинах з усіма установами; - надавалася національно-персональна автономія росіянам, євреям і полякам та ін.; - приверталася особлива увага до проблеми продовольства;	Приклад: <table><tr><th>Програма дій уряду за III Універсалом</th><th>Прорахунки ЦР в листопаді – грудні 1918</th></tr><tr><td>1. скасування поміщицького землеволодіння</td><td>1. Не скасовано закони і розпорядження ТУ.</td></tr><tr><td>2. запровадження 8-годинного робочого дня.</td><td>2. Не почалося негайне вирішення аграрного питання. За свідчення захоплення земель встановлено кримінальна відповідальність</td></tr><tr><td>3. встановлення державного контролю над виробництвом.</td><td>3. Не підлягали поділу площі виноградниками, хмелем та господарства з високою агрокультурою вир-ва.</td></tr><tr><td>4. надання національним меншинам «нац.-персональної автономії»</td><td>4. Недала діяльність уряду в промисловості і фінансів.</td></tr><tr><td>5. забезпечення українському народові демократичних прав і свобод.</td><td><i>Зовнішня політика</i></td></tr><tr><td>6. скасування смертної кари.</td><td>5. Намагання вибороти офіційне визнання УНР Антантою.</td></tr><tr><td>7. амністія політв'язнів</td><td>6. Були недооцінені можливості більшовиків : вважалося, що приречені на швидку поразку</td></tr><tr><td>8. скликання 9 січня 1918р. Українських установчих зборів</td><td>Посилення тиску Раднаркомом РСФРР на ЦР.</td></tr><tr><td></td><td>7. Велися переговори з крайовими урядами Кубані, Дону, Сибіру, Криму, Молдавії з метою утворення федерації.</td></tr></table>	Програма дій уряду за III Універсалом	Прорахунки ЦР в листопаді – грудні 1918	1. скасування поміщицького землеволодіння	1. Не скасовано закони і розпорядження ТУ.	2. запровадження 8-годинного робочого дня.	2. Не почалося негайне вирішення аграрного питання. За свідчення захоплення земель встановлено кримінальна відповідальність	3. встановлення державного контролю над виробництвом.	3. Не підлягали поділу площі виноградниками, хмелем та господарства з високою агрокультурою вир-ва.	4. надання національним меншинам «нац.-персональної автономії»	4. Недала діяльність уряду в промисловості і фінансів.	5. забезпечення українському народові демократичних прав і свобод.	<i>Зовнішня політика</i>	6. скасування смертної кари.	5. Намагання вибороти офіційне визнання УНР Антантою.	7. амністія політв'язнів	6. Були недооцінені можливості більшовиків : вважалося, що приречені на швидку поразку	8. скликання 9 січня 1918р. Українських установчих зборів	Посилення тиску Раднаркомом РСФРР на ЦР.		7. Велися переговори з крайовими урядами Кубані, Дону, Сибіру, Криму, Молдавії з метою утворення федерації.	Математична Підприємницька інформаційна Логічна
Програма дій уряду за III Універсалом	Прорахунки ЦР в листопаді – грудні 1918																						
1. скасування поміщицького землеволодіння	1. Не скасовано закони і розпорядження ТУ.																						
2. запровадження 8-годинного робочого дня.	2. Не почалося негайне вирішення аграрного питання. За свідчення захоплення земель встановлено кримінальна відповідальність																						
3. встановлення державного контролю над виробництвом.	3. Не підлягали поділу площі виноградниками, хмелем та господарства з високою агрокультурою вир-ва.																						
4. надання національним меншинам «нац.-персональної автономії»	4. Недала діяльність уряду в промисловості і фінансів.																						
5. забезпечення українському народові демократичних прав і свобод.	<i>Зовнішня політика</i>																						
6. скасування смертної кари.	5. Намагання вибороти офіційне визнання УНР Антантою.																						
7. амністія політв'язнів	6. Були недооцінені можливості більшовиків : вважалося, що приречені на швидку поразку																						
8. скликання 9 січня 1918р. Українських установчих зборів	Посилення тиску Раднаркомом РСФРР на ЦР.																						
	7. Велися переговори з крайовими урядами Кубані, Дону, Сибіру, Криму, Молдавії з метою утворення федерації.																						
	Які перші кроки зробила УЦР для встановлення своєї влади та будівництва держави? Шепітак <u>Встановити відповідність</u> Універсали https://learningapps.org/watch?v=p1wzxs8h8n21 Чому не було затверджено державного бюджету? Які наслідки це мало для економіки УНР? Павлишин Які соціальні реформи були проведені УЦР? Стецяк Які основні цілі переслідувала УЦР у своїй зовнішній політиці? Гуменюк Як УЦР реагувала на загрозу зовнішньої агресії? Микитюк	Економічна Логічна Громадянська Особистісна Логічна Емоційний інтелект, аксіологічна Громадянська																					

		• днем виборів до українських Установчих зборів призначено 9 січня 1918 р. (27 грудня 1917 р.). Їх скликання — 22(9) січня 1918 р. Таким чином, III Універсал, крім проголошення УНР та визначення її території, устрою, оприлюднював і програму соціально-економічних перетворень. Саме вона була неоднозначно сприйнята різними верствами суспільства. Особливо це стосується положення про «нетрудові господарства», що мали бути конфісковані. Генеральне секретарство із земельних справ навіть було змушене виступити з роз'ясненням, що мається на увазі. Нетрудовими вважатимуться господарства, у яких власник змушений через великі його розміри постійно наймати робітників. Також урядовці заявляли, що господарства, які містять до 40 десятин землі, не відбиратимуться. Обіцялося, що не конфісковуватимуться й володіння цукрових заводів. Це ще більше заплутало земельне питання. Із точки зору розвитку економіки такі кроки були б правильними, оскільки зберігали б міцні господарства, що давали товарну продукцію. Але з огляду на революційну доцільність вони скорочували кількість прихильників УЦР і грали на користь більшовиків, які були готові обіцяти народу все, що той побажає: «Землю — селянам, фабрики й заводи — робітникам!». Було вжито заходів щодо творення власної фінансової системи: набрав чинності закон про випуск державних кредитних білетів УНР, Державної скарбниці УНР, видані акти з питань оподаткування. Також законодавчо закріплено 8-годинний робочий день. Тривалість робочого тижня визначалася в 48 годин. Регламентувалися праця жінок, неповнолітніх, нічна праця та кількість святкових днів тощо. Але водночас не було схвалено Державного бюджету й основ економічної політики. За визначенням В. Винниченка, III Універсал не мав такого схвалення в суспільстві, як I Універсал. А відомий український історик І. Лисяк-	Які країни підтримували УНР у її прагненні до незалежності? Кварценюк <u>Встановити відповідність</u> Персоналії https://learningapps.org/watch?v=p4z7ft5bk21	логічна
--	--	--	---	---------

		Рудницький стверджує, що «III Універсал був анахронізмом уже в момент проголошення». Незважаючи на всі переваги й недоліки Універсалу, найнебезпечнішим для подальшої долі Української революції та держави виявилось положення: «...станемо на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, а й усієї Росії». Тим самим Центральна Рада долучалася до тих російських сил, що не сприйняли прихід більшовиків до влади й фактично втягувалася в протистояння з більшовиками. Щоправда, із погляду сьогодення, уникнути останнього було неможливо. 3. Внутрішня та зовнішня політика УЦР після проголошення УНР. У внутрішній політиці УЦР у цей період на першому місці була державотворча діяльність. У Малій Раді виникла спеціальна комісія з розробки нових законопроектів. На початку грудня 1917 р. з'явився закон, за яким усі закони й постанови російського уряду та установи з їх повноваженнями, що існували на території України до більшовицького перевороту в Петрограді, залишалися чинними. Право законодавчої ініціативи надавалось лише УЦР та Генеральному Секретаріату. Це стало основою для подальшого державотворчого процесу. Найвагомішим кроком у сфері державного будівництва став закон «Про вибори до Установчих зборів УНР». Водночас було розпочато процес утворення судової системи та системи прокурорського нагляду. Велася робота над проектом конституції УНР та державних символів. Державним гербом було затверджено тризуб князя Володимира Великого. Створювалася власна фінансова система: було надано чинності закону про випуск державних кредитних білетів УНР, Державної скарбниці УНР, видано акти з питань оподаткування. Також було законодавчо закріплено 8-годинний робочий день. Тривалість робочого тижня мала становити 48 годин. Регламентувалися праця жінок, неповнолітніх, нічна праця та кількість святкових днів тощо. Однак не було	
--	--	---	--

		схвалено Державний бюджет й основи економічної політики. У зовнішній політиці УЦР побоювалася можливої окупації УНР та закликала до мирних переговорів щодо припинення війни. До початку переговорів, за переконанням лідерів УНР, усі мають виконувати свої обов'язки на фронті та в тилу. Із метою покращення керуваності військами Генеральний Секретаріат ухвалив рішення про об'єднання Південно-Західного і Румунського фронтів в один Український фронт. Поштовхом до активізації миро творчих зусиль у питанні завершення війни стало укладення Раднаркомом Росії сепаратної угоди про перемир'я з німецьким та австро-угорським командуванням. 1 грудня 1917 р. Генеральний Секретаріат спеціальною нотою до країн-учасниць війни та всіх нейтральних держав оголосив про намір УНР прямувати «дорогою самостійних міжнародних відносин». Генеральний Секретаріат наголошував на необхідності укладення не сепаратного, а загального миру й того, що «мир, який хоче заключити Росія... може мати силу для УНР тільки тоді, коли його умови прийме й підпише правительство УНР». Через три дні український уряд отримав відповідь, де зазначалося, що його представників запрошують до участі в переговорах із Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною про укладання миру, що відбудуться у Брест-Литовську. УЦР установила дипломатичні відносини майже із 20 країнами світу. До Києва прибули військові місії Великої Британії, Франції, Італії, Японії, Румунії, Бельгії та Сербії. До квітня 1918 р. вона мала також міжнародну підтримку Німецької та Австро-Угорської імперій.		
5 хв	VI. Систематизація знань.		1. Якою була реакція УЦР на більшовицький переворот у Петрограді? Павлишин 2. Які три сили вели боротьбу за владу в Києві на початку листопада 1917 р.? Якубів 3. Коли було проголошено III Універсал УЦР? 4. Як у III Універсалі УЦР планувалося вирішити аграрне питання? Заліщук	Логічна Хронологічна економічна

			5.Встановити хронологічну послідовність https://learningapps.org/watch?v=pti7dz81k21	
2 хв	VII. Висновки.	Жовтневий переворот 1917 року в Росії став поворотним моментом не лише для цієї країни, а й для всієї Європи. Повалення Тимчасового уряду та встановлення радянської влади мали значні наслідки для України, яка прагнула до самовизначення. • Проголошення УНР: Українська Центральна Рада, бажаючи уникнути більшовицького впливу, проголосила Українську Народну Республіку. Це було спробою створити незалежну українську державу. • Збройний конфлікт: Між УЦР, більшовиками та прихильниками поваленого Тимчасового уряду розгорнулася збройна боротьба за владу. УЦР, хоч і зіштовхнулася з опором, змогла встановити контроль над значною частиною українських територій. • Соціальні реформи: Як і більшовики, УЦР проводила соціальні реформи, спрямовані на покращення життя народу. Були прийняті закони про землю, працю, а також проголошена національна автономія для різних народів, що проживали на території УНР. • Зовнішня політика: УЦР прагнула встановити мирні відносини з іншими країнами та забезпечити визнання незалежності УНР. Були встановлені дипломатичні відносини з багатьма державами, а також розпочато переговори про мир. • Виклики: УНР зіштовхнулася з низкою викликів, серед яких: ○ Внутрішня боротьба: Постійні зіткнення з більшовиками та іншими політичними силами. ○ Економічні труднощі: Руйнування економіки внаслідок війни та революції.		

		○ Міжнародна ізоляція: Не всі країни визнали незалежність УНР.		
1 хв	VIII. Домашнє завдання.		Створити за допомогою сервісу deeprai.org своє ігрове поле, генерувати запитання, загадки, цікаві факти, які ми вивчали впродовж теми.	інформаційна

Документ

Із «Третього Універсалу Української Центральної Ради»

... Народе український і всі народи України!

Віднині Україна стає Українською Народною Республікою!

... Маючи силу і владу на рідній землі, ми тою силою і владою станемо на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але і всієї Росії. Отож, оповіщаємо:

До території УНР належать землі, заселені у більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина. Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму) Остаточне визначення границь УНР щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшість населення українська, має бути встановлене по згоді організованої волі народів...

...однині існуюче право власності на землі поміщицькі, інші землі нетрудови ххазяйств сільськогосподарського значення, а також на удільні, монастирські, кабінетські, церковні землі касується... ті землі є власність всього трудового

народу і мають перейти до нього без викупу....з цього дня устанавлюється по

всіх підприємствах вісім годин праці....приписуємо разом з представництвом

від робітництва встановити державний контрольна: продукцією!..

...ми твердо станемо на тому, щоб мир було встановлено якнайшвидше... ми

вживемо рішучих дій, щоб негайно розпочати мирні переговори.....смертна

кара касується...

...всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи дається повна амністія...

.. суд повинен бути справедливий, відповідний духові народу...

...вжити всіх заходів до закріплення і поширення прав місцевого самоврядування...

...має бути забезпечено всі свободи: свободу слова, друку, віри, зібрання, союзів, страйків, недоторканності особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах з усіма установами...

...будемо твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей, на Україні сущих... признаємо за народами національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їхнього національного життя...

1. У чому, на вашу думку, полягало історичне значення цього документу для українського державотворення?
2. У чому, на вашу думку, виявилась непослідовність Укра